№ 88 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 26

1906

ԵՐԵՍՈՒՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 26 № 88

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի. առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ՆԵՐԿԱՅ 1906 ԹՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(34-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, տասն և մէկ ամսվանը նոյնպէս 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., եօթ և վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր. և մի ամսվանը՝ 1 րուբլի: Ապրիլի 1-ից մինչև 1 յուլիսի 2 րուբլի:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի:

«Մշակին» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ. (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն): Ստորագրվել կարելի է միայն ամսի 1-ից:

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է գիմել հետեւեալ հասցէով: ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ" իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Աննա Եգօրօվնա Բէկթաշեան իր զաւակներով յայտնում է ազգականներին և ծանօթներին

ՍԵՐԳԷՅ ՎԱՍԻԼԵՎԻՉ ԲԷԿԹԱՇԵԱՆԻ

մահվան մասին, որ տեղի ունեցաւ Երեւանում ապրիլի 22-ին: Թաղումը կը կայանայ Ջալալ-Օգլիում, չորեքշաբթի, ապրիլի 26-ին: 1—1

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլի 20-ին թոյլտուութիւն ստանալով՝ բաց ենք անում բաժանորդագրութիւն

„ՀԱՅ ՄՈՒԶԱ"

Գրական, բանաստեղծական-գեղարուեստական պատկերազարդ շաբաթաթերթի, հետեւեալ բաժիններով՝ 1. Բանաստեղծութիւններ. 2. Արձակ գեղարուեստական բանաստեղծութիւններ. 3. Թատերական գրուածքներ. 4. Ժողովրդական բանահիւսութիւններ. 5. Նմուշներ և հատուածներ լաւագոյն արտադրութիւններից. 6. Կենսագրականներ գրողների, բանաստեղծների, երաժշտագէտների և այլ գեղարուեստագէտների մասին. 7. Քննադատութիւններ. 8. Երաժշտութիւն և երգ. 9. Փոստ-արկղ և 10. Յայտարարութիւններ:

Տարեկան բաժանորդագինը Ռուսաստանում 5 ր., արտասահմանում՝ 6 ր., հատը տակ 10 կ.:

«Հայ Մուզան» գործակալներ կունենայ քաղաքներում և գաւառներում: Տասը բաժանորդ գտնողը թերթը ձրի կըստանայ: Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուներով, մատչելի գներով:

Դէպի այն բոլոր խմբագրութիւնները, որոնք մեր յայտարարութիւնը ձրի կը տպագրեն և մերի հետ իրանց թերթերի փոխանակութիւնը կը յարգեն, «Հայ Մուզան» ցոյց կը տայ փոխադարձ նմանօրինակ վարմունք:

«Հայ Մուզան» կը հրատարակվի լուրջ հիմքերի վրա և միշտ հեռնպահ կը մնայ Ներ կուսակցական պօլեմիկայից:

Հրաւիրում ենք հայ բանաստեղծներին և հեղինակներին աշխատակցել: Խնդրում ենք հայ նկարիչներին և ձեռնհաս խմբագրութիւններին չը զլանալ աջակցութիւն ցոյց տալ այս նոր գործին մատչելի միջոցներով՝ թէ պատկերներով, կլիշէներով և թէ կարեւոր խորհուրդներով: Թերթը լոյս է տեսնելու Թիֆլիս, Հերմէս տպարանում:

Ժամանակաւոր հասցէն՝ Шулаверы, ред»кція «Гай Муза».

1—5 (աա) Խմբագիր-Հրատարակիչ՝ Գրիգոր Բալասանեան

„Ա. ՓՐԻԴՕՆԵԱՆ եւ ԸՆԿ." բանկային գրասենեակը սրանով յայտարարում է, որ պետական փոխառութեան երրորդ կարգի խաղարկութեան տոմսակները այս տարվայ մայիսի 1 տիրաժից, ամեն մի տոմսակը ապահովագրում է երկու րուբլի 20 կոպէկով, չը հաշուած մարկայի արժէքը:

Գրասենեակը հեռագրով կամ վերադիր վճարով տոմսակներ չէ ապահովագրում:

(19, 23, 26) (աա) 3—3

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պետական Դումայի բացումը. Օգնենք և մենք. Վերջին տեղեկութիւններ. Թիֆլիսի գեներալ-նահանգապետի կարգադրութիւնը. Մամուլ. Պետական Դումայի շուրջը. Դատաստանական դահլիճից. Ինչպէս պէտք է մշակել սահմանադրութիւնը. Հրաւէր. Նամակ Կարսից. Զեկուցումն Թիֆլիսի Նպաստամատոյց Յանձնաժողովին Արէշ գաւառի 5 վնասված հայ գիւղերի մասին. Նշաններ երեւում են. Մի կարեւոր միջնորդութիւն վնասված տանտէրերի օգտին. Կովկասաբնակ հայ կաթօլիկների խնդիրը. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. Ոստիկանական տեղեկութիւններ.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մայիսի 1-ը Եւրոպայում. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

I

Վաղը, ապրիլի 27-ին, Պետերբուրգում կը բացվի Պետական Դուման:

Դա մի պատմական նշանակութիւն ունեցող խոշոր գործողութիւն է, որին վիճակված է էական դեր կատարել Ռուսաստանի կեանքում:

Եթէ Պետական Դումային իսկապէս աջողվեց պարլամենտի առաքելութիւն վերցնել իր վրա, այն ժամանակ ապրիլի 27-ը կը դառնայ մի գեղեցիկ օր, որից պէտք է սկսվի նոր դարագլուխ Ռուսաստանի քաղաքական օրէնսդրական և քաղաքացիական կեանքում: Իսկ եթէ նա չի արդարացնի ժողովրդի յոյսերը և կը դառնայ խաղալիք իշխանութեան ձեռքին, այն ժամանակ Ռուսաստանը կընկնի մի երկարատեւ և ծանր շփոթութեան մէջ, որ կարող է ամեն տեսակ աղէտներ գնել մեր առաջ:

Եւ հասկանալի է, որ, ապրիլի 27-ը, Պետական Դումայի բացման օրը՝ ընդհանուր ուշադրութեան օր է ամբողջ պետութեան մէջ:

II

Պետական Դուման բացվում է ոչ լիակատար կազմով: Դեռ շատ տեղերում չեն վերջացել ընտրութիւնները և նրանք կը շարունակվեն մի քանի շաբաթներ:

Մեր Անդրկովկասն էլ գտնվում է այդ դրութեան մէջ: Գուցէ մի ամբողջ ամիս հարկաւորվի, մինչև որ մենք կարող կը լինենք վերջացնել մեր ընտրութիւնները և տալ պատգամաւորներ Պետերբուրգ գնալու համար: Ընտրութիւնների մեծ մասը նշանակված են մայիսին:

Եւ եթէ Պետական Դումայի առաջին նստաշրջանը երկար չը լինի և սահմանափակվի մի քանի շաբաթվայ պարապմունքներով, այ ժամանակ կարող է և այն պատահել, որ մենք բոլորովին անկարող կը լինենք այդ նստաշրջանում ունենալ Անդրկովկասի կողմից ներկայացուցիչներ Պետական Դումայի մէջ:

Մենք ուշացել ենք մեր ընտրութիւններով և ով գիտէ չէ՞ս ծագի արդեօք խոչընդոտներ ընտրութեան գործի առաջ՝ թացութեան համար:

III

Հասարակութեան մէջ տիրում է ծանր տրամադրութիւն:

Այն չափազանց մեծ անվստահութիւնը, որ ունի հասարակութիւնը դէպի հին ռեժիմը, դարձրել է ամենքին կասկածամիտ և վատատես: Եւ այնտեղ, ուր մարդիկ պէտք է հրճուանքով և ոգևորութեամբ ողջունէին ժողովրդական ներկայացուցչութեան սկզբնաւորութիւնը Ռուսաստանում, մենք նկատում ենք սպասողական դրութիւն հասարակութեան կողմից:

Բայց փաստը փաստ է: Ժողովրդական ներկայացուցչութիւնը, թէև դեռ ոչ լիակատար, գումարված է վերցնելու իր ձեռք պետութեան ղեկավարութիւնը: Ժողովրդականութեան գաղափարը եկել է դուրս մղելու անսահման միապետութեան սկզբունքը և առաջ մղելու ժողովրդական կամքը և նրա անմիջական հսկողութիւնը պետական գործերի վրա:

Ա. Քալանթար

ՕԳՆԵՆՔ ԵՒ ՄԵՆՔ

Այսօրվայ «Մամուլի» բաժնում հայ հասարակութիւնը կը կարդայ, որ վերջին ողբալի աղէտներից և գազանութիւններից վնասված Վրաստանի գիւղական ժողովրդին օգնութեան հասնելու և նրա վշտերը ու տանջանքները մի փոքր ամոքելու համար Թիֆլիսում կազմված է վրաց մի Նպաստամատոյց յանձնաժողով:

Այդ յանձնաժողովը դիմում է բոլոր զգայուն անձանց, որ մարդասիրաբար, օգնութեան ձեռք կարկառեն աղէտեալներին և հնարաւորութիւն տան նրանց չընկնել վերահաս սովի ճիրանները և սովամահ լինել:

Թէև հայ ժողովուրդը ինքն այսօր աւելի լաւ վիճակի մէջ չէ գտնվում, թէև նա իր շատ տեղերում ենթարկվել է կրկնակի աղէտների—Թուրք հրոսակախմբերի յարձակման և կառավարութեան պատժական զօրախմբերի վայրագութիւններին, թէև հայ ժողովուրդն էս շատ վայրերում սովամահ լինելու վտանգին է ենթարկված, բայց քրիստոնէական, մարդասիրական, եղբայրական զգացմունքները և հայ ու վրաց ազգերի մէջ գոյութիւն ունեցող պատմական դարևոր կապերը բարոյական պարտաւորութիւն են դնում մեզ հայերիս վրա, մի բոպէ մոռանալ մեր սեփական աղէտները, ցաւերը և վշտերը, օգնութեան ձեռք կարկառել, հնարաւորութեան չափով, մեր դրացի և եղբայր վրաց ժողովրդի այն մասին, որ այսօր տանջվում է սովածութիւնից և կրած անլուր զրկանքներից:

Թող հայ հասարակութիւնը ապացուցանէ, որ ամենամեծ աղէտների և վշտերի օրերում էս նա չէ մոռանում լայն մարդասիրական զգացմունքները, ինչպէս չէ մոռանում կուլտուրական զգացմունքները և կարիքները, մասնակցելով վշտի և սուգի օրերում, տառապանքի մէջ, դպրոցական և այլ հասարակական գործերին:

Թող հայ ժողովուրդը չը խնայէ իր լուման ձգել մարդասիրութեան այն ընդհանուր գանձանակի մէջ, որ այսօր պատրաստվում է ինչպէս ոչ պակաս տառապեալ և տանջվող մի ժողովրդի—վրաց ժողովրդի:

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մենք ստացանք Զանգեզուրից մի հեռագիր, որ մանրամասն նկարագրում է գաւառի դրութիւնը: Առ այժմ անկարող ենք ամբողջապէս առաջ բերել այդ հեռագիրը:

—

Ղազախ քաղաքում երէկ, ապրիլի 25-ին, ժողովվել էին հայ և թուրք հասարակութիւնների կողմից ներկայացուցիչներ վնասների հատուցման համար: Թէ հայերը և թէ թուրքերը կարդացել են ժողովել նշանակված գումարի միայն մի մասը: Թէ ինչ եղանակով կաջողվի լուծել ամբողջ խնդիրը, կը տեղեկացնենք մեր ընթերցողներին:

—

Ղազախ գաւառի Շամշադինի վիճակի գործակալ Յովհաննէս քահանայ Բաղալեանց, մտնելով «Մշակի» խմբագրատուն, յայտնեց մեզ հետեւեալը.

Շամշադինի վիճակի գիւղերը, օրինակ Մոսէս գիւղ, Կարմիր-Աղբիւր, Նորաշէն, Ղուլալի, Բերդ, Թօւզ և Նօւր, ամբողջ ձմեռ լարված դրութեան մէջ էին թուրքական արշաւանքների վտանգից և միևնոյն ժամանակ ստիպված էին կերակրել Բագարի թշուառացած գիւղացիներին: Շամշադինեցիները անտրտունջ տանում էին նրանց վրա ընկած բոլոր ծանրութիւնները, բայց իրանք էլ ուժասպառ են դարձել: Այժմ, երբ նրանց մօտ են ուղարկված Կըրզան գիւղի խեղճ բնակիչները, դժուարութիւն է առաջացել այս վերջինների կերակրելու վերաբերութեամբ: Շամշադինը ինքը կարօտութեան մէջ է և դիմում է կողմնակի պարտքերի: Ուստի և անհրաժեշտութիւն է զգացվում, որ Շամշադինի հայութիւնը օգնութիւն ստանար կըրզանցիներին պահելու և կերակրելու համար:

Շամշադինի գիւղացիները լիազօրութիւն են տուել գործակալ հօրը ուղևորվել Թիֆլիս և այդ մասին յայտնել Նպաստամատոյց յանձնաժողովին, որպէս զի խեղճ կըրզանցիներն էլ ստիպված չը լինեն աչքի փուշ դառնալ իրանց հիւրասիրող եղբայրակիցների տներում:

Անկասկած, մի երեք ամսից յետոյ, երբ Կըրզանի արտերը կը հասնեն, փոքր ինչ կը թեթևանայ գործը. բայց կարիքը այժմ է պահանջում հոգս իր մասին:

—

Շամշադինի գիւղացիսնը ապրիլի 22-ին ընտրել են տեղական հայ-թուրքական յանձնաժողովի անդամներ՝ հայերի կողմից Եգօր Սաղումեանին, իսկ թուրքերի կողմից Իւսուֆ-բէգ Սուլթանովին, որոնք պէտք է մասնակցեն գաւառական յանձնաժողովի նիստերին՝ գաւառապետի նախագահութեամբ, իսկ պրիստաւի մօտ գործելու համար ընտրվեցին Սողոմոն Աղաջանեան և Յովհաննէս Ասիլեան:

—

Շամշադինի վիճակում դեռ քոչ չէ սկսվել և գուցէ այս տարի նա կամ բոլորովին տեղի չունենայ, կամ կատարվի շատ սահմանափակ կերպով:

—

Գանձակ, ապրիլի 13-ին.

Վաղը, 24-ին, կայանալու է Պետական Դումայի պատգամաւորների ընտրութիւնը: Հայերի և ռուս ազատամիտների կողմից (ինչպէս ներփակեալ կը տեսնէք իշխանութեան թոյլտուութեամբ հրաւէրից) ընտրելի թեկնածուներ են հաշւում երդուեալ հաւատարմատար Իսահակ Նիկիտիչ Խօջայեան և նահանգական դատարանի անդամ Ֆեօդոր Սիմէօնովիչ Դաւիդօվ: Շնորհիւ այն հանգամանքի, որ ընտրողների ցուցակը կազմված է վերին աստիճանի անփոյթ կերպով, հայերը կունենան ամենաշատը 2000 ձայն տուողներ, իսկ ռուսները կունենան մօտ 500 ձայն ունեցողներ:

Տպված հրաւէրով առաջադէմ թուրքերին հրաւիրում են իրանց քուէն գոնէ չը խնայեն Փ. Ս. Դաւիդօվին տալու, (վայ հաւատացողին):

Այսօր պատարագից յետոյ ս. Յովհաննէս մայր եկեղեցում, խուռն բազմութեամբ, հոգեհանգիստ կատարեցին նոյեմբերումս Մօսկվայում վախճանված երդուեալ հաւատարմատար Սօկրատ Ստեփանեան Մելիք-Աղամեանի համար, որը բուն գանձակեցի էր:

Անցեալ կիրակի, որ պէտք է կատարվէր Ներսիսեան հոգևոր դպրանոցի հոգաբարձութեան խորհրդի անդամների ընտրութիւնը—չը կայացաւ, ընտրողների օրինապահանջ թիւը լրիւ չը լինելու պատճառով: Ընտրութիւնը յետաձգվեց այսօրվան:

Այսօր ս. Յովհաննէս եկեղեցու ծխականների բազմամարդ ժողովում, նոյն եկեղեցու բակում, կայացաւ ընտրողական ժողով: Ժողովականները նախագահ ընտրեցին Կորիւն վարդապետին, իսկ քարտուղար՝ Ալ. Սահակեանին:

Ժողովականները միաձայն հաւանութեամբ, առաջարկեցին ընտրութիւնը կատարել գաղտնի քուէարկութեամբ: Բաժանվեցին թերթիկներ: Ձայների առաւելութեամբ պատգամաւոր ընտրվեց պ. Սամուէլ Բալաղեան, իսկ անձնափոխանորդ Ստեփան Տէր-Աւետիքեան:

Նոյն օրը երեկոյեան կատարվեց ս. Լուսաւորիչ եկեղեցու գաւթում, նոյն եկեղեցու ծխականների կողմից պատգամաւորի և կանդիդատի ընտրութիւնը: Առանց քուէարկութեան, միաձայն հաւանութեամբ պատգամաւոր ընտրվեց գանձակեցի, Թիֆլիսում վերաբնակվող երդուեալ հաւատարմատար Սիմէօն Ս. Աֆանասեան, իսկ անձնափոխանորդ՝ բժ. Սամուէլ Շահ-Պարոնեան:

Միաժամանակ նոյն եկեղեցու գաւթում կայացաւ երևանցոց աւերակ թաղի ս. Գէորգ եկեղեցու ծխականների ժողովը: Ժողովին նախագահում էր պ. Նիկօլայ Մամիկոնեան, քարտուղարի պաշտօնը վարում էր պ. Մարտիրոս Դանիէլեան: Ընտրութիւնը կատարվեց գաղտնի քուէարկութեամբ. պատգամաւոր ընտրվեց Կորիւն վարդապետ, անձնափոխանորդ պ. Նիկօլայ Մամիկոնեան:

Հայերի կողմից այսօր գեներալ նահանգ. Ալֆտանի մօտ գնացին երդուեալ հաւատարմատարներ Յ. Մելիք-Բէգլարեան և Աբ. Թէմուրեան և նահանգապետի ուշադրութիւնը հրաւիրեցին այն յամառ լուրերի վրա, որ շարունակ պտըտում են ինչպէս թուրքերի, նոյնպէս և հայերի շրջանում—ամսիս 27-ին տեղի ունենալիք կոտորածի մասին:

Նահանգապետը խոստացաւ, որ միջոցներ ձեռք կառնի պատահականութիւնների առաջն առնելու համար:

Ալ. Սահակեան

—

Զանգեզուրից հաղորդում են:

Արդէն այժմ զգացվում է անհրաժեշտ պիտոյքների պակասութիւնը: Ապրուստի միջոցները սպառված են: Ազգաբնակութեանը սպառնում է կարօտութիւն և սով:

Անհրաժեշտ է գաւառը պահպանել, և կարէք կայ շիտակ ոստիկանական պաշտօնեաների, որոնք կանգնած լինէին կոչման բարձրութեան վրա և անկեղծ կերպով ու հաստատ կամքով ցանկանային բարդութիւնների առաջն առնել և ազատել գաւառը վերջնական կործանումից ու աւերից: Ընդգծում ենք, որ գաւառապետի ջանքերը ուղղված են դէպի այդ կէտը:

Աղուդի, Վաղուդի, Ուրուտ, Շաքի, Շիւքար, Արիքլի, Սիսիան և Հօրթիքից գիւղերում կենտրոնացած են զինված թուրքեր, որոնք ժողովվել են այստեղ հարևան Նախիջևանի և Շարուր-Դարալագեազի գաւառներից, նաև Զանգեզուրի գաւառի երկրորդ և չորրորդ գաւառամասերից:

Ղարաքիլիսայի լծկան ապրանքը տարված է: Թազաքենդ գիւղի հայերը երկու անգամ յետ են մղել Հօրթիքից և Սիսիան թուրք գիւղացիների յարձակումները, որոնք սակայն տարել են 17 գլուխ ապրանք:

Տարված է Աղքեանդ գիւղի հայ հողագործներից 30 գլուխ ապրանք: Ամսի 18-ին վաղուդեցի թուրքերը յարձակվեցին Ուզ գիւղի հայերի ոչխարների վրա և տարան 33 գլուխ: Տեղի ունեցաւ ընդհարում:

Դրանից առաջ պրիստաւ Բազումովսկին տուգանքի էր ենթարկել այդ գիւղը և վերցրել 430 րուբլի՝ իբր թէ յանցաւորներին բաց թողնելու համար:

Ապրիլի 20-ին յետ են մղված Հօրթիքիցի և Սիսիանի երրորդ յարձակումը Թազաքենդ գիւղի վրա: Վիրաւորված է մի հայ այդ գիւղից:

Նոյն օրը վիրաւորվել է Պունունիս գիւղի մի հայ այն յարձակման ժամանակ, որ կատարել են Շիխլար գիւղի թուրքերը առաջին գիւղի վրա:

Նոյն օրը Ուչթափալար կոչված տեղում, Աղուդի և Վաղուդի թուրք գիւղերի մօտ, թուրքերը փորձել են սպանել բանակոծցի Սարգսեանին և մաղրեցի Դաղաշեանին, որոնք սակայն՝ շնորհիւ նրանց հետ ուղեկից ֆելդշեր Ուսկինի միջամտութեան՝ ազատվեցին մահից:

—

Դէպի Ղարս տանող երկաթուղային գծի Սանդար կայարանից հաղորդում են «Тифл. Лист.»-ին, որ այնտեղ այնքան էլ հանգիստ չէ: Մօտ օրերս թուրքերը սպանել են երկու հայի: Սպանողները առ այժմ յայտնի չեն: Չը նայելով պահակների ներկայութեանը, այնուամենայնիւ նկատվում է ընդհանուր անվստահութիւն ապահովութեան վեր "բերմամբ:

—

«Pro Armenia» ապրիլի 7/20-ի համարում կարդում ենք հետեւեալը. «Բիթլիսի նահանգապետ Ֆերիդ-բէյի սպանութեան լուրը՝ հայ յեղափոխականների ձեռքով՝ երէկ հասաւ Կ. Պօլիս»:

—

Մեզ հաղորդում են, որ Էջմիածնից առաջնորդարան եկած մի նոր հեռագիր յայտնում է, որ մայիսի 7-ին Էջմիածնում գումարվելի դպրոցական համագումարը այլ ևս չէ կայանալու:

—

Ղազախի գաւառի մուսուլման ազգաբնակութիւնից Թիֆլիս է եկել մի պատգամաւորութիւն՝ բաղկացած 70 ընտրեալներից: Այդ պատգամաւորութեան նպատակն է ներկայանալ Կովկասեան Փոխարքային և խնդրել փոխելու մուսուլման ազգաբնակութիւնից 240 հազար րուբլու վնասը պահանջելու կարգադրութիւնը յօգուտ հայ-թուրքական անկարգութիւնների ժամանակ վնասված հայերի: Նրանց ասելով անկարգութիւնների ժամանակ հաւասար չափով վնասվել է և մուսուլման ազգաբնակութիւնը, որը անկարող է ստանալ մի այդքան խոշոր գումար հակառակ կողմից: Պատգամաւորները հիմնվելով կրած վնասների փոխադարձութեան վրա, այսինքն թէ հայերի և թէ մուսուլմանների, խնդրում են, եթէ անկարելի է բոլորովին փոխել այդ կարգադրութիւնը—չը պահանջել այդ վնասները, գոնէ որոշել երկու կողմերի կրած վնասների իսկական չափը և բաւարարութիւն տալ երկու վնասված կողմերին ի հաշիւ դրդիչների, անկարգութեան հեղինակների:

—

Ինչպէս հաղորդում է «Г. К.» թերթը, սիւննիների մզկիթում կայացել է Թիֆլիսի նահանգի մուսուլման ազգաբնակութեան կողմից 4 պատգամաւորների ընտրութիւնը: Փոխարքայի կարգադրութեամբ նախկին հայ-թուրքական համագումարի որոշման համաձայն, այդ պատգամաւորները հայերի կողմից նոյնքան թւով ընտրված պատգամաւորների հետ միասին պէտք է մասնաժողով կազմեն Թիֆլիսի գեներալ-նահանգապետի մօտ և նպաստեն մուսուլմանների և հայերի հաշտութեանը: Շիաները և սիւննիները ընտրել են միասին: Ընտրված են. ժուրնալիստ Մամեդ-աղա Շախտախտինսկի, պօրուչիկ Հիւսէին-բէգ Եդիգարօվ, գնդապետ Իբրահիմ-աղա Վէքիլով և երկրաչափ Օսման-բէգ Մուֆթիզադէ: Այդ միևնոյն պատգամաւորները իրանց կողմից, Փոխարքայի նոյն կարգադրութեան համաձայն, պէտք է ընտրէին մի պատգամաւոր Փոխարքայի խորհուրդին կից հաստատված խաղաղարար մասնաժողովին մասնակցելու համար: Դրա համար թէ ընտրեալների և թէ ընդհանուր ժողովի կողմից միաձայն ընտրվեց Մ.-աղա-Շախտախտինսկին, իսկ իբրև թեկնածուներ պատգամաւորների համար ընտրվել են պետական աստիճանաւորներ՝ Միրզա-Շէրիֆ Միրզայէվը, Մուստաֆա-բէգ Էմինօվ և Իւսուֆ-բէգ (շիաների հոգևոր վարչութեան քարտուղար):

ԹԻՖԼԻՍԻ ԳԵՆԵՐԱԼ ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԻ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Աչքի առաջ ունենալով, որ բազմաթիւ գանգատներ են ներկայացնում ինձ կրպակների տէրերի վրա այն պատճառով, որ նրանք շուտ են փակում իրանց կրպակները, առաջարկում եմ ի լրումն յունվարի 30-ի իմ արած կարգադրութեան, փակել այսուհետև կրպակները երեկոները ժամը 8-ից ոչ վաղ, իսկ ուտեստեղէն վաճառողները ժամը 10-ից ոչ վաղ, միևնոյն ժամանակ առանց սահմանափակելու առևտրականների իրաւունքը, եթէ ցանկանալու լինեն նրանք առևտուր անել թէկուզ մինչև գիշերվայ ժամի 12-ը: Ստորագրեց. ժամանակաւոր գեներալ-նահանգապետ Տիմօֆէյէվ:

ՄԱՄՈՒԼ

Օրվայ հրատապ խնդիրը անկասկած, Վիտտէի, Դուրնօվօյի անկումն է և Պետական Դումայի բացումը, որ պէտք է կայանար ապրիլի 27-ին, բայց ինչպէս երևում է, յետաձգված է մայիսի 1-ին:

Մայրաքաղաքի լրագիրները զանազան բացատրութիւններ են տալիս Վիտտէի մինիստրութեան հրաժարման:

«Կոմս Վիտտէի հրաժարումը—ասում է «Рѣчь» լրագիրը—ինչպէս յայտնվում է, կապված է նրա առաջարկած հիմնական օրէնքի լիակատար պարտութեան հետ: Հիմնական օրէնքների ծրագիրը ծաղրելի դարձրեց մինիստրութիւնը, իսկ այդ ոչ ներել, ոչ ուղղել կարելի չէ: Այդպիսով, բախտի հեգնութիւնը կամենում էր, որ այն մարդը, որը իր անունը կապել է հոկտ. 17-ի մանիֆեստի հետ, զոհ դառնայ իր փորձին՝ զրոյի հաւասարեցնելու մանիֆեստի խոստումները—մի փորձ, որին ձեռնարկել էին անպէտք միջոցներով: Աւելի եկկելի վախճան սահմանադրական մինիստրութեան համար սպասել անկարելի էր»:

«Страна» լրագիրը, խօսելով այն մասին, որ Գօրեմիկինը կանչվել է արքայական պալատը և ի նկատի ունենալով այն լուրերը, թէ նա նշանակվում Վիտտէի տեղ պրեմիեր (մինիստր-նախագահ),—դա արդէն կատարված իրողութիւն պէտք է համարել այժմ—գրում է.

«Գօրեմիկինի նշանակումը, ժողովրդական ներկայացուցիչների գումարումից առաջ, վերին աստիճանի կը սրէ վերջինների յարաբերութիւնները դէպի կառավարութիւնը: Գօրեմիկինը—հին, փորձված չինօվնիկ է. նրան համարում են մասնագէտ գիւղացիական հարցի, բայց Գօրեմիկինը մի և նոյն ժամանակ հասարակ անուն չէ, նա—նշանաբան է բէակցիայի, ամենայաժառ և ամենավտանգաւոր րէակցիայի: Նա—դիլլետանտ չէ, րօմանտիկական թխոց չէ, րէակցիայի պատահական հերոս չէ, նա—նրա գործող հոգին է, նրա գործնականը: Այդ դպրոցի մարդկանց համար —Դուման՝ չարիք է և ոչ անհրաժեշտ չարիք, այլ ընդհակառակը. չարիք, որ պէտք է արմատախիլ անել»:

Լօնդօնի «Tribune» լրագիրը այլ բացատրութիւն է տալիս. ահա ինչ է հեռագրում նրա թղթակիցը Պետերբուրգից. «Կոմս Վիտտէի և Դուրնօվօյի մէջ մրցութիւնը իր գագաթնակէտին է հասնում: Վիտտէն ասել է մի անձի, թէ նա, կոմս Վիտտէն, զրկված է որ և է իշխանութիւնից և շուտով անխուսափելի կը դառնայ ընտրութիւնը նրա և Դուրնօվօյի մէջ»:

*

Թիֆլիսում կազմվել է մի Նպաստամատոյց յանձնաժողով վերջին աղէտներից վնասված վրացիներին օգնելու համար: Այդ յանձնաժողովը հրատարակել է հետեւեալ կոչը.

«Արդէն 3 ամիս է, որ Վրաստանը հեծեծում է սոսկալի աղէտների ճիրանների մէջ: Դեռ քիչ առաջ բազմաթիւ ծաղկեալ գիւղեր, տներ և քաղաքներ վերածվել են տխուր աւերակների: Եւ այդ աւերակների մէջ կան հազարաւոր մարդիկ, որոնցից խլված է ամեն բան — մերձաւորների կեանքը, բարեկեցութիւնը և ծանր աշխատութեամբ ձեռք բերված ունեցուածը: Սպառնալից ուրուականի նման կանգնած է թշուառացած երկրի վրա մի նոր սոսկալի թշնամի —սովը, որը արդէն սկսվել է մի քանի տեղերում: Ոչ մի բան, բացի արագաբար և եռանդով կազմակերպված հասարակական օգնութիւնից, անկարող է փրկել կործանված ժողովուրդը: Մնալ այլ ևս սառն և անտարբեր դէպի նրա ճակատագիրը՝ անկարելի է: Պէտք է հաւաքել բոլոր ույժերը և լայն կերպով բացած սրտով օգնութեան հասնել այդ ժողովրդին: Ամեն մի կոպէկ կը թեթևացնէ թշուառների և խեղճերի աղէտը: Ուրեմն գը-

նացէք, ամենքդ, միացած բարի զգացմամբ, եղբայրաբար օգնելու տանջվողներին»։

*

«Рѣчь» լրագրի մէջ պ. Բերենշտամը դիմում է հասարակութեան հոգեմաշ աղերսով այն սարսափների մասին, որոնք կատարվում են Ռեննենկամֆի ձեռքով։ Ահա այդ կոչը.

«Շտապեցէք! Ռեննենկամֆը կախ է տալիս. ով կարող է, թող օգնէ։ Ազատեցէք, ոտքի կանգնեցրէք ձեր ազգականներին, ծանօթներին։ Ամեն բան արէք. Ինչ ճանապարհով։ Որոնեցէք։ Սպասել անկարելի է. շուտով, շուտով, օգնութեան հասէք։ Իսկ այնպէս—օրէնք չը կայ։ Օրէ՞նքը։ Բայց ինչ բան է այժմ օրէնքը։ Գեներալը արդէն արիւնով հեղեղել է Արևելեան Սիբիրը անմեղ մարդկանց անձնուէր արիւնով։ Այժմ նա նոր կախաղաններ է տընկում։ Շտապեցէք։ Ամեն մի վայրկեան թանգ է»։

Ապա առաջ է բերված գործված անգթութիւնների և մահապատիժների մի ամբողջ ցանկ։ Մարդի երակներում արիւնը սառչում է, կարդալով այդ սարսափները։

*

Վարանդայի և Խաչէնի աղէտալի դէպքերի նկարագրութիւնը տալով, «Рус. Вѣдомости» լրագիրը իր կողմից հետևեալ յօդուածն է գրել.

«Որքան էլ մենք սովոր ենք վայրագ բարբարոսութեան պատկերներին, որոնք ամեն օր անցնում են մեր աչքերի առաջ, այնուամենայնիւ չէ կարելի առանց սարսափի կարդալ այն չարագործութիւնների և բռնութիւնների մասին, որոնք գործվում են այժմ Կովկասում։ Մենք տպում ենք ցնցող հաղորդագրութիւն պատժական զօրախմբի գործողութիւնների մասին Շուշում, բայց դա միայն մի փոքր արիւնազանգ էպիզոդ է ռուսաց կառավարութեան տերրօրիստական ակտերի երկար, անվերջ շղթայից մի ժամանակ ծաղկեալ, այժմ արիւնով հեղեղված Կովկասում։ Դիկտատօրական լիազօրութիւններ ստացած Ալիխանովի պէս գեներալները անպատասխանատու են։ Նրանք գործ չունեն հասարակական դայրոյթի և քաղաքի հետ։ Իսկ բարձր կառավարութեան լռութիւնը նուիրագործում է նրա ստորին գործակալների գայանութիւնը. դրանով աւելի սոսկալի է դառնում Կովկասում կատարվող կոտորածը։ Որոնել պաշտպանութիւն պաշտօնական կառավարութեան մօտ—անօգուտ է. մենք մի անգամ ևս պէտք է բողոքի կոչ անենք ամբողջ ռուս հասարակութեան, ռուս ժողովրդի բոլոր ընտրեալներին, որոնք պէտք է պատասխանատուութեան ենթարկեն առանց խտրութեան «ժողովրդի բոլոր հարստահարիչներին»։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

«Рѣчь»-ը հաղորդում է, որ Կոստրոմայի նահանգից ընտրված Պետական Դումայի անդամները ստացել են Պլէս քաղաքից բազմաթիւ ստորագրութիւններով վաւերացված մի հրահանգ՝ գրված մագաղաթի վրա։ «Ձեր ձեռքն է տալիս—ասված է հրահանգում—հայրենիքը իր բաղդը, թող այդ ձեռքերը լինեն ամուր, պողպատի նման, թող ձեր ձայնը բարձրաձայն ու հեղինակաւոր կերպով խօսէ ժողովրդի հասունացած կարիքների մասին, թող ձեր կամքը լինի անդրդուելի, վճռողական, թող այդ վճռականութեան մասին լսեն ժողովրդական ազատութեան թշնամիները»։ Այդ հրահանգը վերջանում է հետևեալ խօսքերով. «Ինչպէս որ Յունաստանում ազատութեան մարտիկներին էին ռազմի դաշտն ուղարկում, այնպէս էլ մենք ենք նրանց ուղարկում ու պատուիրում. «Վերադարձէք վահանով, կամ վահանի վրա»։

—

Կոստրոմայում, ազնուականութեան ժողովի սրահում, հազարաւոր բազմութեան ներկայութեամբ ժողով կայացաւ Ստրուվէի մասնակցութեամբ։ Պարզվեց Դումայի տաքտիկան։ Ընդունվեց հետևեալ բանաձևը. աջակցութիւն ցոյց տալ Դումային և շարունակել ժողովրդական ազատութեան համար մարտնչելը։ Պրիստաւը փակեց ժողովը, բայց նախագահ Օգորոդնիկովը յայտարարեց, որ ժողովի նիստը շարունակվում է և հրաւիրեց պրիստաւին հսկել միայն կարգապահութեան վրա։ Ժողովը շարունակվեց։ «Р.»

—

«Пет. газета» թերթը հաղորդում է, որ սահմ.-ռամկավար կուսակցութեան կենտրոնական կոմիտեը մշակում է գահական ճառի պատասխանը։ Ճառը արտասանելու է Րօդիչեվը։

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

Ապրիլի 18-ին Թիֆլիսի դատաստանական պալատում քննվում էր Նոր-Բայազէտ քաղաքի բնակիչ Երուանդ Մեհրաբեանի գործը, որի ելքին մեծ հետաքրքրութեամբ սպասում էին Նոր-Բայազէտի բնակիչները։

Գործի էութիւնը հետևեալն է.

1904 թ. սեպտեմբերի 18-ին Նոր-Բայազէտի փողոցներից մէկում երկու մեծ խմբերի մէջ տեղի ունեցաւ արիւնահեղ ընդհարում, որի ժամանակ երկու կողմից սպանվեցին չորս մարդ։ Այդ գործով դատի ենթարկվեցին երկու կողմից մի քանի հոգի, որոնց դատը 1905 թ. ապրիլի 26-ին վճռեց Երևանի նահանգական դատարանը։ Բոլոր մեղադրեալները գոհ մնացին դատավճռից, բացի Երուանդ Մեհրաբեանից, որին դատարանը դատապարտել էր բոլոր առանձին իրաւունքների զրկման և տարի ու կէս կալանաւորման կալանաւորների բաժանմունքներում (арестантскія отдѣленія) այն բանի համար, որ իբր նա առաջինն էր զէնքի դիմել կռւի ժամանակ, հրացան արձակելով Սերոբ Դադայեանի վրա։

Մի շարք վկաներ դատարանում հաստատել էին այդ հանգամանքը և բացի այդ Սերոբ Դադայեանը ներկայացրել էր քննիչին իր չուխան, որի առաջի փէշը, իբր ասելով, ծակել էր մեղադրեալ Երուանդ Մեհրաբեանի արձակած գնդակը։

Մեղադրեալ Մեհրաբեանը այդ վճռի դէմ բողոք էր տուել, որի մէջ յայտնում էր, որ ինքը վերևի հրացան էր արձակել, բայց ոչ թէ Սերոբ Դադայեանին սպանելու, այլ թէ հակառակորդներին վախեցնելու նպատակով, և կրակել էր ոչ թէ Սերոբ Դադայեանի վրա, այլ օդի մէջ։

Թիֆլիսի դատաստանական պալատում մեղադրեալին պաշտպանում էր երդուեալ հաւատարմատար Տիգրան Յովհաննիսեան, որ ապացուցանում էր, թէ Մեհրաբեանի արձակած գնդակը Դադայեանի վրա ուղղված չէ եղել և նրա չուխային չէ դիպել, հիմնվելով այն փաստի վրա, որ չուխայի ծակի շուրջը այրուածքի հետքեր չը կան, թէև գնդակը արձակված է եղել մօտիկ տարածութեան վրա, և ծակը մի հատ է, թէև ծակի ուղղութիւնը դրսից դէպի [illegible] է, որ ցոյց է տալիս, թէ չուխայի փէշը օդում ծածանվելիս չէ եղել, այլ ծածկված է եղել, մինչդեռ այդ դէպքում գնդակը պէտք է չուխան ծակէր նաև յետևի կողմից, քանի որ վկաների ասելով, Մեհրաբեանը և Դադայեանը այդ ժամանակ երես առ երես էին կանգնած եղել։

Պալատը, համաձայնելով պաշտպանի պատճառաբանութեան հետ, Երևանի նահանգական դատարանի վճիռը քանդեց և Երուանդ Մեհրաբեանին արդարացրեց։

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԷՏՔ Է ՄՇԱԿԵԼ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

VIII

Կրաւորական ընտրողական իրաւունք.

Սահմանադիր ժողովի համար պատգամաւորներ ընտրելու վերաբերեալ իրաւունքի և եղանակների մասին մենք համարեա թէ բոլորը ասացինք։ Այժմ մեզ մնում է խօսել պատգամաւոր ընտրվելու իրաւունքի մասին, որ մենք անուանում ենք կրաւորական—պասիվ ընտրողական իրաւունք։ Ցանկանալով այսպէս կամ այնպէս ժողովրդին թոյլ չը տալ իր ցանկացած և իսկական ներկայացուցիչներին ընտրելու, յաճախ աշխատում են սահմանափակել կրաւորական ընտրողական իրաւունքը, այնպէս որ ընտրելու իրաւունք ունեցողներից բոլորն էլ հաւասարապէս միաժամանակ իրաւունք չեն ունենում և ընտրվելու։ Պատգամաւորական թեկնածու լինելու համար զանազան կարգի սահմանափակումներ են որոշվում—նիւթական կարողութեան, ուսման աստիճանի, տարիքի և այլն չափերով։

Այդ բոլոր սահմանափակումներն էլ, ի հարկէ, դարձեալ ծածկվում են մի շարք բարեացակամ դատողութիւններով, այն է թէ՝ երբ ժողովրդի կողմից ընտրվածները պէտք է որ ջահելներ չը լինեն, փորձված լինեն, ապահով լինեն և այլն և այլն։ Իբր թէ այդ դէպքում միայն նրանք կարող են խելացի օրէնքներ մշակել։ Այդ կարգի բոլոր դատողութիւնները, որոնցով աշխատում են արդարացնել կրաւորական ընտրողական իրաւունքի սահմանափակումը—մի բացարձակ խեղաթիւրումն է։ Ժողովուրդը երեխայ չէ և նա օրէնքներ մշակելու համար չի ընտրիլ այնպիսի մարդիկ, որոնք անհասկացող և անընդունակ են։ Չէ՞ որ նրանց մշակած օրէնքները հէնց նոյն ժողովրդի համար են լինելու։ Պարզ է ուրեմն, որ ժողովուրդը, առանց անկոչ խնամակալների էլ, շատ լրջութեամբ և զգուշաւոր կերպով կը վերաբերվի ընտրողական գործին։ Այսքանը—ընտրվողների ջահելութեան և ուսեալ լինելու մասին։ Իսկ ինչ վերաբերում է հարստութեան աստիճանով ընտրվելու իրաւունքը սահմանափակելուն, այդ մասին, ի հարկէ, խօսք էլ չի կարող լինել։ Սահմանադիր ժողովում նստած պատգամաւորների ոչ թէ հարստութիւնն է ժողովրդին պէտքական, այլ նրաց գլուխը։ Մինչև իսկ, եթէ կուզէք, աւելի շատ կուշտն է, որ քաղցածի դրութիւնը չէ կարողանում հասկանալ։ Հետևապէս քաղցածները չը պէտք է թոյլ տան, որ ստիպեն իրանց ճակատագիրը կուշտերին յանձնել։

Ուրեմն, պէտք է ժողովուրդը պահանջէ, որ ընտրվելու իրաւունքն էլ ընդհանուր լինի, որ ամեն մի քաղաքացի, այր թէ կին, հարուստ թէ աղքատ, ուսեալ թէ անուս, հայ թէ թուրք, հրեայ թէ ռուս՝ բոլորն էլ իրաւունք ունենան իրանց քաղաքացիների կողմից պատգամաւոր ընտրվելու։ Միայն այդ ժամանակ ժողովրդի ընտրութիւնը իսկապէս ազատ կը լինի։

Բայց հեշտ է ասելը. ամեն մարդ իրաւունք ունի ընտրվելու։ Կընտրե՞ն, օրինակի համար, բանուորին կամ աղքատ ինտելիգենտին։ Ի՞նչպէս նրանք թողնեն իրանց աշխատանքը, որի հասոյթով իրանց ընտանիքին ապրեցնում են, ինչպէս նրանք գնան գուցէ հազարաւոր վերստ հեռու մայրաքաղաքը, որտեղ սահմանադիր ժողովը պիտի գումարվի, ինչպէս ապրեն այնտեղ ամբողջ ժամանակ մինչ ժողովի նիստերը կը շարունակվեն։ Ամենքին յայտնի է, թէ որչափ նեղութիւններ են կրում այն գիւղացիները, որոնք գիւղական կամ դատարանական գործերով քաղաք են գնում մի քանի օրով։ Բայց գիւղացիների դրութիւնը համեմատաբար դեռ լաւ է, որովհետև նրանք դեռ էլի իրանց տնտեսութիւնը ունենն, օրավարձի յոյսով ապրողներ չեն։ Իսկ երբ մէկը այսօր ապրում է նրանով, ինչ որ վաստակել է երէկ, այդպիսի մարդու համար մի քանի ամսով, սահմանադիր ժողովին մասնակցելու նպատակով, հեռանալը պարզապէս սովամահ լինել է նշանակում։

Այսպէս ուրեմն, եթէ սահմանադիր ժողովում կատարվող աշխատանքը չը վարձատրվի, այն ժամանակ, թէկուզ օրէնքով ամեն մարդ էլ իրաւունք ունենայ պատգամաւոր ընտրվելու, այնուամենայնիւ ժողովուրդը ստիպված պէտք է լինի միմիայն կարողութեան տէր մարդոց ընտրելու. չքաւորները ստիպված կը լինեն հրաժարվել սահմանադիր ժողովում աշխատելուց։ Իսկ այդ այն կը նշանակէ, որ բանուորներն ու աղքատ գիւղացիք ստիպված կը լինեն իրանց ուզած մարդու փոխարէն իրանց աղաներին ընտրել, այն աղաներին, որոնք իրանց շահերով միանգամայն հակառակ են իրանց ընտրողներին և ուրեմն ամեն կերպ պէտք է աշխատեն մշակվող օրէնքներով նրանց զրկել։

Այդ է պատճառը, որ բոլոր երկրների բանուորական կուսակցութիւնները հաւասարապէս պահանջում են, որ պատգամաւորները պետութիւնից ռոճիկ ստանան, այնպիսի ռոճիկ, որ թէ նրանց և թէ նրանց ընտանիքին կատարելապէս ապահովացնէ և միջոց տայ նրանց իրանց ամբողջ ուժերը նուիրելու այն գործին, որի համար նրանք ընտրված են։ Միայն լաւ ռոճիկ վճարվելու դէպքում ամեն մարդ իրապէս կարող է պատգամաւոր ընտրվել և ոչ թէ միայն թղթի վրա։ Եւ հէնց այդ է պատճառը, որ թէ կառավարութիւնները և թէ հարուստները ամեն կերպ աշխատում են՝ թոյլ չը տալ ժողովրդի ընտրած պատգամաւորներին ռոճիկ նշանակվի։ Այդ եղանակով նրանք յոյս ունին բանուորներին պարլամենտ չը թողնել և, զանազան բարեբարութիւններով (պաշտօններ, կապալներ և այլն) և կամ ուղղակի կաշառքներով, շարունակ իրանց ձեռքում պահել այն պատգամաւորներին, որոնք զուրկ են սեփական կարողութիւնից և կարօտ՝ մի որ և է վաստակի։

Ի հարկէ, այս ամարդի ու շահասիրական հաշիւներն էլ միշտ գեղեցիկ ու ազնիւ խօսքերի քօղով են ծածկվում։ Ասում են, որ իւրաքանչիւր մարդ իր համար պատիւ պէտք է համարի ժողովրդին անվճար ծառայելը, որ ռոճիկ ստանալը ստորացնում է պատգամաւորին, որ պատգամաւորները պէտք է խնայեն ժողովրդի «արիւն քրտինքով վաստակած կոպէկները», ուստի և չը պէտք է վարձ ստանան իրանց աշխատանքի համար և այլն և այլն։ Բայց այս բոլոր կեղծաւոր առարկութիւններին՝ շատ հեշտ է պատասխանելը. եթէ ժողովրդին «ձրի» ծառայելու մասին արտասանած ձեր ճառերը անկեղծ են, այն ժամանակ բարեհաճեցէք, պ. պ. չինովնիկներ, հրաժարվել այն հազարաւոր րուբլիանոց ռոճիկներից, որ դուք ստանում էք միայն նրա համար, որ իբրև տզրուկներ կպել էք ժողովրդի վզին։ Կը բարեհաճէ՞ք արդեօք դուք, պարոն գործարանատէրեր, այլ ևս չը քամել բանուորների արիւն քրտինքով վաստակած կոպէկները, և դուք, պարոն կալուածատէրեր, չը քերթել այլ ևս գիւղացիների կաշին։ Մի քանի այսպիսի հարցեր տուէք այդ անկոչ բարեբարներին և նրանք իսկոյն իրանց ձայնը կը կտրեն։ Այդ մարդիկ երբեք «ժողովրդի կոպէկների» մասին չեն մտածում, երբ նրա գրպանից հարիւրաւոր միլիոններ են դուրս քաշվում կերակրելու համար այն բազմաթիւ չինովնիկներին, տէրտէրներին, գործարանատէրերին ու կալուածատէրերին, որոնք միշտ ժողովրդի աշխատանքով են ապրում, բայց նրանք ահագին վայնասուն են բարձրացնում, երբ ժողովուրդը ցանկանում է իր սեփական գործի համար կոպէկներ ծախսել։ Նոյնպէս և նրանք սաստիկ գանգատվում են ժողովրդի «շռայլութեան» մասին, երբ բանուորը մի քիչ մաքուր է հագնվում, պապիրոս է ծխում կամ շղթայով ժամացոյց է կրում, իսկ իրանք նոյն ժողովրդի ջանից հանած փողերով, առանց խղճահարութեան, հազարներ են ծախսում իրանց վրա. ամենաթանկագին հագուստներ են հագնում, արտասահմանեան գինիներ են խմում, թանկագին սիգարներ ծխում, պալատներում ապրում, երկու-երեք տեղ սիրուհիներ պահում, նրանց մետաքս ու [illegible] հագցնում, թանկագին ակնեղէններով զարդարում... և այդ ժամանակ «արիւն-քրտինքով վաստակած» կոպէկները բոլորովին մոռացվում են։

Ոչ. եթէ բանուորները ցանկանում են պատգամաւորներ ընտրել ոչ թէ փողի, այլ գլխի տէր մարդոց, եթէ ցանկանում են, որ իրանց պատգամաւորները միջոց ունենան իրանց ամբողջ ժամանակը նուիրել սահմանադիր ժողովի աշխատանքին և մանրամասն կերպով ուսումնասիրեն ժողովում յարուցված բոլոր հարցերը, որպէսզի օրէնքի մի որևէ խճճված յօդուածով վնաս չը հասցնեն շահագործված ժողովրդի շահերին, եթէ նրանք ցանկանում են, որ իրանց պատգամաւորները անկախ մարդիկ լինեն և ստիպված չը լինեն չինովնիկներից ու փողային տուզերից շնորհներ ու բարիքներ ակնկալել,—այդ պարագայում նրանք պէտք է անպատճառ պահանջեն, որ պատգամաւորներին լաւ ռոճիկներ նշանակեն։

Մենք արդէն ասացինք, որ բոլոր բանուորական կուսակցութիւնները այդպիսի ռոճիկ պահանջում են։ Այդ բանին նամանաւանդ ձգտում են գերմանական բանուորները, բայց և այնպէս գերմանական կառավարութիւնը յամառ կերպով միշտ մերժում է այդ պահանջը կատարել։*) Նեղը ընկած գերմանական կայսրը վերջը սկսեց «արիւն քրտինքով վաստակած կոպէկների» կեղծաւոր առարկութիւնները մէջ բերել և ապա ուղղակի յայտարարեց, թէ ինքը կը համաձայնի պատգամաւորներին ռոճիկ տալուն այն դէպքում միայն, եթէ պարլամենտը իր կողմից կը համաձայնի, որ ընդհանուր ընտրողական իրաւունքը սահմանափակվի։ Այդ առարկութիւնով կայսրը մի անգամից ցոյց տուեց, թէ ինչու բանուորների համար այնքան կարևոր է պատգամաւորներին ռոճիկ նշանակելը։ Եւ որովհետև գերմանական պարլամենտը չը համաձայնեց փոփոխութեան ենթարկել ընդհանուր ընտրողական իրաւունքը, ուստի գերմանական պատգամաւորներն էլ մինչև օրս ռոճիկ չեն ստանում։ Այնուամենայնիւ գերմանական բանուորները չեն ցանկանում պատգամաւորներ ընտրել հարուստներից, ուստի նրանք ստիպված են սեփական միջոցներ չունեցող սօցիալ-դեմոկրատ պատգամաւորների (թւով 81) ռոճիկի համար ծախսել տարեկան աւելի քան 20,000 րուբլի բանուորական կուսակցութեան կասսայից։

Բայց չը պէտք է միայն բանուորական պատգամաւորներին ռոճիկ նշանակել։ Այդ դէպքում հարուստները առիթ կունենան դրանց առաջ պարծենալու, ասելով, որ տեսէք, ահա մենք «անշահասիրութեամբ» ենք աշխատում «ժողովրդի օգտի համար», իսկ դուք վարձկաններ էք, ռոճիկ էք ստանում։ Յայտնի բան է, որ բոլոր դատարկապորտները, որոնք ուրիշի աշխատանքի շահագործութեամբ են ապրում, միշտ «արհամարում» են նրանց, ով վարձով է աշխատում և այդպիսով միջոց է տալիս զեղխութեան ու կատարեալ անգործութեան մէջ ապրել և իրանց մարդկային բարձր ցեղի արարածներ համարել։ Որպէսզի այդ կարգի պարծենկոտութիւն չը կարողանայ տեղի ունենալ, պէտք է պահանջել. որ բոլոր պատգամաւորները, առանց նիւթական խտրութեան, միատեսակ ռոճիկ ստանան։ Թէև դա մի քիչ աւելորդ ծախսեր կը պահանջի, բայց և այնպէս չը պէտք է թոյլ տալ, որ մի որևէ ոսկէ պարկ բարձրից նայէ խեղճ բանուոր պատգամաւորի վրա։ Բացի դրանից՝ վատ չի լինի այդպիսով և հասկացնել այն աղաներին, որոնք կարծում են, թէ օրէնքներ մշակելով իրանց մի «բարիք» են անում ժողովրդին,—որ օրէնսդիրները ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ՝ ժողովրդի ծառաները, որոնք իրանց յանձնված աշխատանքի համար վարձ պէտք է ստանան։ Իսկ եթէ ժողովրդին ծառայելը նրանք մարդուս ստորացնող բան են համարում, սովորած լինելով միայն արքունիքում լակէյի ծառայութեան և բնակալի ձեռքից ողորմութիւններ ստանալուն, այն ժամանակ թող նրանք ժողովրդի գործերին իսկի չը խառնվեն. բարի ճանապարհ։

Պատգամաւորներին նիւթապէս ապահովելն էլ դեռ բաւական չէ։ Հարկաւոր է, որ նրանք ամեն կերպ ապահովված լինեն, որ նրանց ոչ ոք չը խանգարէ իրանց յանձնված օրէնսդրական աշխատութիւնը ազատ կերպով կատարել, ղեկավարվելով միայն իրանց խղճմտանքով ու համոզմունքներով։ Իսկ դրա համար ամենաէական և առաջին պայմաններից մէկն է պատգամաւորների անձի անձեռնմխելիութիւնը։ Ոչ ոք իրաւունք չը պէտք է ունենայ ձերբակալել պատգամաւորին առանց հէնց իր սահմանադիր ժողովի որոշման։ Ոչ ոք իրաւունք չը պէտք է ունենայ պատգամաւորին պատասխանատուութեան ենթարկել նրա, ժողովում արտասանած, ճառերի համար։ Պատգամաւորներին՝ խօսքի կատարեալ ազատութիւն պէտք է տրվի։

Եւ որովհետև պատգամաւորները ժողովրդի ծառաները պէտք է լինեն, ուստի ժողովրդին էլ կատարելապէս միջոց պէտք է տրվի իմանալու այն բոլորը, ինչ որ անում են նրա ընտրած ներկայացուցիչները։ Սահմանադիր ժողովի նիստերը պէտք է տեղի ունենան բաւական ընդարձակ շինութեան մէջ և պէտք է դռնբաց լինեն։ Հասարակութեան աչքի առաջ անկարելի կը լինի որ և է աչառու կամ կրքոտ վերաբերմունք և պատգամաւորների ազատութիւնն էլ չի կաշկանդվի։ Եւ ամենից աւելի ժողովում խօսքի ազատութիւնը պահպանված լինելու կարիք ունեն բանուորական պատգամաւորները, որովհետև ամենից շատ հէնց նրանց ճառերն է, որ յաճախ դուր չեն գալիս միւս բոլոր ունևոր դասակարգերի պատգամաւորներին։ Եթէ ուրեմն, ժողովի նիստերը դռնփակ լինեն, պարզ բան է, որ բանուորական պատգամաւորներին ամեն կերպ պէտք է կաշկանդեն։

Որպէսզի ժողովուրդը միջոց ունենայ իր պատգամաւորների աշխատութիւնների լաւ հսկել, ժողովի նիստերի դռնբաց լինելն էլ դեռ բաւական չէ. այդ նիստերին կարող են գնալ ներկայ գտնվել մի քանի հարիւր մարդ և այն էլ այն քաղաքի բնակիչներից, որտեղ սահմանադիր ժողովն է գտնվում։ Իսկ բանուորները այդ նիստերին կարող են գնալ միայն իրանց անգործ ու պարապ ժամանակները։ Գործի ժամանակ ո՞վ կարող է գնալ։ Մինչդեռ ժողովում կատարվող բոլոր գործերի ու խնդիրների մասին պէտք է տեղեկութիւն ունենայ ամբողջ երկրում ապրող բազմամիլիոն ժողովուրդը։ Դրա համար էլ սահմանադիր ժողովի նիստերի մասին պէտք է մանրամասն տեղեկութիւն տրվի ամբողջ ժողովրդին։

Սահմանադիր ժողովի նիստերի լիակատար զեկուցումները ազատ կերպով և առանց կրճատումների պէտք է տպագրվեն բոլոր լրագրներում, ծախվեն և ձրի բաժանվեն։ Եւ որպէսզի կառավարութիւնը չը կարողանայ այդ զեկուցումների մէջ զեղծումներ կատարել, պէտք է որ սահմանադիր ժողովի սրահում բաւականին ընդարձակ տեղ յատկացնվի բոլոր լրագիրների ներկայացուցիչների համար, որոնք կը ցանկանան իրանց աշխատակիցներին ուղարկել։ Եւ այդ լրագրական զեկուցումները չը պէտք է ոչ մի ցենզուրայի ենթարկվեն, այլ պէտք է տպագրվեն ու տարածվեն բոլորովին ազատ կերպով։

Ահա այս բոլոր պայմանները կատարվելով միայն ժողովուրդը կարող է վստահ լինել, թէ իր պատգամաւորները իրապէս հնարաւորութիւն ունեն իրանց աշխատութիւնը ազատ կերպով առաջ տանելու, և միևնոյն ժամանակ նա կարող է ուշի ուշով հսկել պատգամաւորների գործունէութեան վրա։

* Այս վերջին օրերս այդ պահանջը՝ պատգամաւորներին ռոճիկ նշանակել, ընդունվել է գերմանական ռայխստագից։ Ծ. Խ.

ՀՐԱՒԷՐ *)

Յարգելի պարոն,

Վերջին ժամանակների խռովութիւնց պատճառով ուտելիքի և անհրաժեշտ պիտոյքի առարկաների սաստիկ թանգանալը, այլ և հայ-թուրքական ընդհարումների ժամանակ եղած աւերածները խիստ ծանր հետևանքներ ունեցան ի թիւս այլոց և Երևանայ նահանգի շատ գիւղերի հայ ժողովրդեան համար։

Տնտեսական նեղ վիճակը ոչ միայն շատ աղքատների սով է սպառնում, այլ և շատ ծնողներ զրկված են իրանց զաւակների ուսման վճարը հատուցանելու հնարաւորութիւնից և առաջիկայ ուսումնական տարւոյ սկզբին շատ երեխաներ ստիպված պիտի լինեն հեռանալ դպրոցից։

Այսպիսի հանգամանքներում բարեգործական ընկերութիւնների և մասնաւոր անձանց սովորական օգնութիւնը բաւական չէ, միանուագ խոշոր գումար է հարկաւոր աղքատ ընտանիքներին օգնութիւն հասցնելու և չքաւոր երեխաների ուսման վճարը հատուցանելու համար։

Այս նպատակով Նորին Սրբութեան ամենայն հայոց Կաթողիկոսի օրհնութեամբ և Նորին Պայծառափայլութեան Կովկասի Փոխարքայի թոյլտուութեամբ, որոշված է առաջիկայ մայիսի 21-ին ս. Էջմիածնի անտառում կազմել մի ժողովրդական զբօսանք և վիճակախաղ—ալլեգրի և դրանից ստացված գումարը գործ դնել հայ ժողովրդեան յիշեալ կարիքների համար, հոգևորականութեան և աշխարհականներից ընտրված մարդկանց ցուցմամբ։

Միանգամայն վստահ լինելով Ձեր գթասրտութեան և բարեգործութեան պատրաստակամութեան վրա՝ զբօսանք կազմողները խոնարհաբար խնդրում են Ձեզ, որ չը զլանաք օգնելու դրամով կամ վիճակախաղի համար իրեղէններ նուիրելով, որի մասին ժամանակին հաշիւ կը տպագրվի հայոց պարբերական թերթերում և «Կավկազ» լրագրում։

Նուէրները խնդրում ենք ուղարկել ս. Էջմիածնի սինոդի պրօկուրօրի ամուսին Եկատերինա Լէօնիդովնա Ֆրենկելին կամ ս. Էջմիածնի սինոդի դիւանին։

Նախագահ եպիսկոպոս
Ֆրենկել
Յ. Յովհաննիսեան

*) Այսպիսի հրաւէրներ ուղարկված են Էջմիածնից զանազան անձերի։ Ցանկալի է, որ հրաւէրը արձագանք գտնի զանազան տեղերում։ Խմբ.

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

Կարս, ապրիլի 23-ին

Վերջին երկու ամսվայ ընթացքում Կարսից մեր պարբերական մամուլի էջերում ոչինչ չէր գրվում, և մեր հեռաւոր արիւնակիցները թերևս կարծեն թէ մեր գլխին ևս պատահելիս լինի մի անելի «փոթորիկ», նման Բագուի կամ Վարանդայի։

Ահա թէ ինչո՞ւ մեր այժմեան վիճակով հետաքրքրվող արիւնակիցներիս ի միամտութիւն պէտք է հաղորդեմ, որ շնորհիւ երկրիս (Կարսի) նահանգապետ գեներալ-լէյտենանտ Սամօյլովի ձեռք առած մի շարք եռանդուն և միանգամայն դրական միջոցների, նահանգիս ամբողջ հայ ազգաբնակութիւնը գալիք «փոթորիկից» ազատվեց և մեր ծերունազարդ կառավարիչը խստիւ պահանջեց կօզակների գնդապետից սանձահարել կօզակներին... Կեանքը մտաւ իր սովորական ընթացքի մէջ.—իւրաքանչիւր հայ անձնատուր եղաւ կրկին իր առօրեայ ցաւերին ու դարդերին։ Զօրանոցների մօտ գտնված հայ խանութպաններին այլ ևս չեն համարձակվում թէկուզ մի թեթև վիրաւորանք հասցնել, որ մի քանի ամիս առաջ սարսափելի կերպով էր արտայայտվում...

Սակայն հայ ժողովուրդը վշտահար է, տխուր է և նրա բոլոր խաւերին պատկանող թէ կնոջ, թէ օրիորդի, թէ տղամարդու, մի խօսքով մեծի ու փոքրի սրտերը կոտրված են մի տեսակ... Դուք չէք հանդիպի ուրախութեան ժպիտը շրթունքներին ոչ ոքի։ Եւ դա շատ բնական է։ Կարսեցիները իրանց կարողացածի չափ օգնութեան հասան իրանց աղէտեալ եղբայրներին ու քոյրերին. բացառութիւն կազմեց միայն հարուստ դասակարգը, որ կարող էր գրօշների—մանէթների—փոխարէն տասնեակ հազարներ նուիրել յօգուտ իր արիւնակից զոհերի... Նա այդ չարեց,—չարեց որովհետև վախեցաւ, որ տարւոյ վերջերում իր հաշիւները տեղը չը գան—«բալանսը» սովորականը չը լինի։ Տէրը նրանց հետ. սպասենք և յուսանք, որ այդտեսակ «մարդկանց» խիղճն էլ զարթնի մի գեղեցիկ օր,—և այն ժամանակ թերևս զգան ու հասկանան, որ մամօնայից աւելի լաւ բան կայ աշխարհումս... բարեգործութիւնը, որ ամեն մարդու սեպուհ—հարուստ թէ աղքատի նոյն իսկ—պարտականութիւնն է։

Այստեղ է այդպիսիների համար Թուրքը ասել.

Էրմանի վէրմազ զօկկուզի,
Յիեար թօփուզի,
Վէրար օթուզի...

Այսինքն՝ ինքնայօժար կամ ինքնաբերաբար երբ չէ տալիս հայը 9, կուտէ մի լաւ ծեծ ու կը տայ 30-ը...

Ձեզ արդէն ծանօթ պատճառով, ձեզ ոչինչ չէի գրում Կարսից. իսկ այժմ թէև մի քիչ ուշ, պիտի հաղորդեմ, որ մեզ մօտ տեղի են ունենում կանոնաւոր ներկայացումներ զանազան բարի նպատակների համար։ Մի քանի օր առաջ Կարսի հասարակաց կլուբի դահլիճում մեր յարգելի դերասան Վրոյրը սիրողների մասնակցութեամբ ներկայացրեց «Վարդանանց պատերազմը,» որ շատ աջող անցաւ։ Դահլիճը լիքն էր ծայր է ի ծայր երկսեռ բազմութեամբ։

Սեպուհ

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ ԹԻՖԼԻՍԻ ՆՊԱՍՏԱՄԱՍՈՑՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՐԵՇ ԳԱՒԱՌԻ 5 ՎՆԱՍՎԱԾ ՀԱՅ ԳԻՒՂԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Արեշի գաւառում նոյեմբերի աղէտների ժամանակ վնասվել են հետևեալ 5 հայ գիւղերը. Մահմուդթավա (Նեմեթաբաղ), Էրմանի-Բազար, Քեանդակ, Հաւարիկ և Մազուրղի։

Այս բոլոր հինգ գիւղն էլ գտնվում են Արեշի գաւառի 2 Խալդանի գաւառամասում։ Այդ գիւղերից առաջին երկուսը գտնվում են Նուխի տանող խճուղու աջ կողմում, Եւլախ կայարանից առաջինը 12 վերստի, իսկ երկրորդը 14 վերստի վրա, իսկ վերջին 3 գիւղերը խճուղու ձախ կողմում, Կուր գետի ձախ ափին, իրարից $1^1/_2$—2 վերստ հեռաւորութեան վրա։

Այս հինգ գիւղն էլ չորս կողմից շրջապատված են մի քանի տասնեակ Թուրք գիւղերով և բոլորովին անջատված են գաւառի հայաշատ մասերից։

Այդ գիւղերը ունեն հետևեալ կազմութիւնը։

	կամերալ.	[illegible]	հոգի
Մազուրղի ունի	44 տուն	53 տուն	400
Էրմանի բազար 1)	34 »	39 »	274
Մամադթավա 2)	64 »	90 »	600
Քանդակ 3)	109 »	165 »	1000
Հաւարիկ	100 »	180 »	1100
	351	524	3374

Այս գիւղերը Թուրքերի կողմից յարձակման են ենթարկվում 1905 թւի նոյեմբերի 29-ին։ Բայց այս յարձակման նախերգանքը, իսկապէս սկսվում է դեռ նոյեմբերի սկզբից։

Այսպէս՝ դեռ նոյեմբերի սկզբներին ղարաբաղցի Թուրքերը, անցնելով Կուր գետը, քըշում, տանում են Խանաբադ գիւղից 14 գլուխ տաւար։ Մի քանի օր յետոյ տանում են քեանդակեցիներից 22 գլուխ տաւար և խանաբադեցիներից 20 ձի և տաւար։ Դրանից յետոյ արդէն մօտակայ Թուրք գիւղացիք տեսնելով որ անպատիժ կարելի է իւրացնել ուրիշի գոյքը, տանում են Նեմեթաբաղից 32 ձի և 260 գլուխ զանազան տաւարներ։ Սրանից յետոյ նոյնանման դէպքեր էլի պատահում են։ Այս բոլորի մասին այն ժամանակ դիմումներ են լինում արված Գանձակի գեներալ-նահանգապետ տխրահռչակ Տակայշվիլուն, բայց ի հարկէ անհետևանք *)։

Այս բոլորից յետոյ անպատիժ մնալով, Թուրքերը քաջալերված, նոյեմբերի 29-ին յարձակվում են Մազուրղի հայ գիւղի վրա։

Սկզբում, երբ յարձակվողները լինում են միայն Կուրը անցած ղարաբաղցի Թուրքերը շատ չնչին քանակութեամբ, հայերը, օգնութիւն ստանալով մօտակայ Քեանդակ և Հաւարիկ հայ գիւղերից, լաւ ընդդիմադրութիւն են ցոյց տալիս և նոյն իսկ Թուրքերին փախուստ դարձնելով՝ սկսում են նրանց հալածել։ Բայց դժբախտաբար այդ ժամանակ Թուրք պրիստաւ Մահմադ-բէգ Կալաբէկովը լուր ստանալով, որ Թուրքերը յաղթվում են, մի քանի հարիւր զինված Թուրքերով գալիս է Թուրքերին օգնութեան։ Հայերը տեսնելով որ իրանց դէմ է պրիստաւը և Թուրքերի թիւը քանի գնում աճում է, յետ են նահանջում։

Այս կռւում, որը միակն է այս գաւառում, հայերը տալիս են 37 զոհ (20 Մազուրղից, 13 Հաւարիկից և 4 Քեանդակից)։

Նահանջման լուրը առնելով Մազուրղին շուն ու շիւան է ընկնում։ Կանայք ու երեխաները սկսում են փախչել, ազատելով միայն իրանց կեանքը։ Թուրքերը մտնելով գիւղը, սկսում են թալանել և կրակի տալ։

Հաւարիկեցիք, քեանդակեցիք և էրմանի-բազարցիք տեսնելով Մազուրղի կրակը և իմանալով որ Թուրքերը արդէն մտել են Մազուրղի, լծում են իրանց սայլերը և մէջը հաւաքելով կանանց և երեխաներին՝ գիշերվայ կէսին թողնում են գիւղերը և սկսում են փախչել, ազատելով իրանց ունեցածի միայն մի մասը։ Իսկ Նեմեթաբաղցիք հաւատալով իրանց հարևան Թուրքերին՝ հաւաքվում են թէ իրանց և թէ իրանց ունեցած չունեցածը Թուրք հարևանների մօտ։

Հետևեալ օրը լուր է տարածվում, թէ ղարաբաղցի Թուրքերը պէտք է յարձակվեն Նեմեթաբաղի վրա. «քիրվաները» առաջարկում են հայերին թողնել իրանց գիւղը։ Թուրքերից մի 4 «բարեկամներ» են ճարվում, որոնք հայերից մի քանի հարիւր րուբլի առնելով, սայլերով տանում են մինչև Փիրաէիդ կոչված տեղը, ուր հասնում են ղայաբաշեցիք։ Այս վերջիններս հաւաքելով սրանց և ուրիշ թալանված գիւղերի հայերին տանում են Ղայաբաշի։

Այսպիսով Ղայաբաշի է հաւաքվում այս 5 գիւղի արկածեալ ժողովուրդը։ Այստեղից յետոյ արդէն ժողովուրդը կամաց-կամաց սկսում է ցրվել Արէշ և Նուխի գաւառների հայ գիւղերը։

Այժմ Հաւարիկ, Նեմեթաբաղ, Էրմանի-բազար, Քեանդակ և Մազուրղի գիւղերի ժողովուրդը ցրված է հետևեալ հայ գիւղերում. Ղայաբաշի (համարեա ժողովրդի կէսը), Դաշբուլաղ, Զոլախլու, Գեօգբուլաղ, Ջաֆարավան, Ալիար, Այգնբուլաղ, Աղփլաքան, Ղոզլու, Սալլըբեկ, Մեշլիս, Ջուշայէր, Սաբաթլու, Նիժ, Եաղալըն, Ջալքենդ, Ջառաթ, Սոզութլի և այլն։ Իսկ 24 ընտանիք մօտաւորապէս 144 հոգով մինչև օրս էլ մնում են հարևան Թուրք գիւղերում. այն է՝ Շաքիլի (1 տուն), Ղարխին (1 տուն), Շիլեան (1 տուն), Էրմանի-Բազար Թուրքերի մօտ (1 տուն), Գիւլովշայ (1 տ.), Զուլախլի (4 տ.), Ակշամ (5 տ.), Վարվարա Ամիրալի բէկ գիւղում (8 տ.), Ղուշչի մէկ տուն և անյայտ 1 տուն։

Այս հայերը իրանց դրութիւնից չեն գանգատվում և ասում են, որ Թուրքերը նրանց հետ լաւ են վարվում։

Արէշի վնասված ժողովուրդը դրսից շատ աննշան օգնութիւն է ստացել, այնպէս որ ստիպված է եղել իր թալանից ազատած ապրանքի մի մասը կիսագնով ծախել և իրան ու իր տաւարը կերակրել։ Միայն ղայաբաշցիք իրանց կողմից հաւաքել են 2000 պուդ ցորեն ու բաժանել աղէտեալ գիւղացիներին։ Բացի այդ՝ Նուխու յաջորդ Եղիշէ հայր սուրբի ձեռքով բաժանվել է շորեղէն և մի քանի վառաբաններ, իսկ Ջատկի տուներին 70 րուբ. փող։ Այս խեղճ ժողովուրդը ձմեռվայ ցրտերին ազատվելով Թուրք խուժանի ճանկերից, ստիպված է եղել ապրել այնպիսի աննպաստ պայմաններում, որ մարդ ուղղակի զարմանում է այդ ժողովրդի դիմացկունութեան վրա։ Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ մօտ 500 տուն ժողովուրդ թափվելով մի գիւղ, որը բաղկացած է ընդամենը 250—260 տնից, շատ դժուար կացութեան մէջ պէտք է դնի թէ իրան և թէ հիւրընկալողներին։ Յամենայն դէպս պէտք է ասել ի պատիւ ղայաբաշեցիների, որ նրանք որքան կարողացել են օգնել են։

Ես Ղայաբաշում եղած ժամանակ անձամբ այցելեցի մօտ 30—40 տուն։ Այդ խեղճերը մի քանի ընտանիք միասին կուչ եկած ապրում են մի սենեակում։ Այսպէս, օրինակ, մի սենեակում, 8 արշին երկարութեամբ և 6 արշին լայնութեամբ, ապրում են 26 հոգի։ Մի ուրիշում 9 արշ. երկարութեամբ և 5 արշ. լայնութեամբ ապրում են 25 հոգի։ Այս վերջին սենեակը (Աստուած սենեակ համարի) լուսամուտ էլ չունի, այնպէս որ իրանք ապրողները առաստաղում սրով մի անցք են բացել, որ գոնէ լոյսի երես տեսնեն։ Սնունդը նոյնպէս անչափ սուղ է եղել։ Միայն չոր ու ցամաք հաց և այն էլ ոչ կուշտ փորով. ահա այդ՝ մի ժամանակ, ինչպէս ինքը ժողովուրդն է ասում, «քէֆով» ապրած մարդկանց կերակուրը։ Արէշցիք սովոր չը լինելով լաւաշ հացին, չեն կարողանում ղայաբաշեցիների թոնիրներում կարգին հաց թխել։ Նոր են սովորում լաւաշ թխելուն։ Սնունդի և բնակութիւնների պակասութեան պէտք է վերագրել այն, որ արէշցիք մինչև այժմ ունեցել են մօտ 80 մեռնողներ։

Արէշցիք ընդհանրապէս վերին աստիճան աշխատասէր, խաղաղ ու խեղճ ժողովուրդ են։ Սրանք շատ հազուագիւտ բացառութեամբ բոլորն էլ իսկական հողագործներ են։ Արէշցիների եկամուտի գլխաւոր աղբիւրներն են՝ շերամապահութիւն, չալթուկի և բամբակի կուլտուրան և այգեգործութիւնը։ Արէշի սեխը, ձմերուկը, սոխը, նուռն ու սերկևիլը գոված են ամեն տեղ։ Իսկ ցորեն ու գարին ցանվում են այնքան, որ նոյն իսկ բաւականութիւն չէ տալիս տեղական ժողովրդի կարիքներին։

Հողերը բոլորն էլ ջրովի են։ Այստեղի հողը ըստ մեծի մասին կաւային է և ինչպէս ինքը ժողովուրդն է ասում՝ «հաստ», «չաղ» հող է։ Այս 5 գիւղումն էլ այնպիսի սակաւահողութիւն է, որ եթէ չը լինէին մի կողմից այս արժէք ունեցող կուլտուրաները, իսկ միւս կողմից բէգական հողերը, գիւղացիք անկարող կը լինէին եօլա գնալ։

Հողի տէրութեան կողմից այս հինգ գիւղերից առաջին տեղն են բռնում Էրմանի-բազարը և Նեմեթաբաղը։ Առաջինը ունի 200 դես. վարելահող և երկրորդը 400 դես.։ Իսկ հողերի միւս քանակութիւնը կազմում են աղուտ հողեր (солончаки), որոնք նոյն իսկ իբրև ամենաաստ արօտատեղիներ՝ գին չունեն։ Ուրեմն ամեն մի տանը ընկնում է 4—5 դես. վարելահող։ Տարեկան վարվում է այդ հողի միայն $^1/_3$ մասը, այսինքն ամեն մի տուն կարող է վարել մօտ $1^1/_2$ դես.։ Հասկանալի է, որ այս քանակութիւնը չէ կարող բաւականութիւն

1) 14 տուն Թուրք՝ շիա և սիւննի։
2) 210 տուն սիւննի։
3) Այստեղ չէ հաշված 19 տուն ազնուականներ մօտ 90 հոգի, որոնք ունեն իրանց սեփական հողը։
*) Յարձակումից մի քանի օր առաջ Դալի-Ալին հայերին հաւաքում է Մենգեչաուր Թուրք գիւղը և նըրանցից առնելով 300 րուբլի, խոստանում է նրանց պաշտպանել։

…ալ գիւղացու կարիքներին, և նա ստիպված է վարել և բէկերի հողը։

Եւ ինչպէս, էրմանի-բազարցիների և նեմիւթթաղցիների ցանքսերի կէսը գտնվում է մօտակայ բէգական հողերում, այն է՝ Հաջի բէկի, Սուլթան-բէկ Սուլթանովի, Իսմայիլ-բէկ Սուլթանովի և Սաշա-բէկ Շեյխօֆիկովի։

Այս բէգական հողերում վարած հողերի արդիւնքի մեծ մասը, ի հարկէ, հասնում է հողատէրերին, իսկ մի չնչին մասը միայն մնում է արդիւն ու քրտինք թափող գիւղացուն։

Արէշում, ինչպէս և Անդրկովկասում համարեա ամեն տեղ հողը տրվում է կապալով՝ ոչ փողով, այլ բերքի մի յայտնի մասով։ Այստեղ հողերը կապալով են տրվում հետևեալ պայմաններով։ Չալթուկ ցանելու համար. սերմը և հնձելու ծախսի կէսը հողատէրի կողմից, եկամուտը կիսուէ։ Բացի այս, գիւղացիք պարտաւոր են ամեն մի գլխի *) համար հողատիրոջ ջրի փող տալ 1 ր. 40 կոպ.։ Բամբակ ցանելու համար. սերմը հողատէրից, եկամուտը կիսուէ։ Ցորեն և գարին՝ ամեն ինչ գիւղացուց մի հինգերրորդականով։

Ամենալաւ հողերը գիւղացիք վարում են բամբակ և չալթուկ, իբրև աւելի եկամտատու կուլտուրաներ, իսկ ամենավատ հողերը արդէն ծառայում են ցորենի և գարու համար։ Ահա ինչով պէտք է բացատրել այն զարմանալի չնչին բերքը, որը մենք տեսնում ենք այդ գիւղերում, ինքը 1—3։ Ահա այդ երկու գիւղերի սովորական ցորենի և գարու բերքերը։ Վարելահողերը այս բոլոր հայ գիւղերում ամենայն տարի բաժանվում են վերև յիշած գլուխների վրա։ Խաղողի, մրգեղէնի և թթենու այգիները, ինչն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ բաժանման չեն ենթարկվում և կազմում են ամեն մէկի սեփականութիւնը։

Ինչպէս վերև յիշեցինք, այս գիւղերի բնակիչների եկամուտի գլխաւոր աղբիւրները կազմում են, բոժոժը, բամբակը, չալթուկը և խաղողը։ Բոժոժից գիւղացիք տարեկան ստանում էին մօտ 70—80 հազար րուբլի, բամբակից մօտ 20—60 հազար րուբլի և չալթուկից և խաղողից էլ մօտ 20—30 հազար րուբլի։ Ընդհանուր առմամբ, ուրեմն, այս գիւղերը մտնում են մօտ 140—170 հազ. րուբլի փող։ Այսպէս էր մինչև անցեալ տարուայ նոյեմբերի վերջերը։

Տեսնենք այժմ ինչ դրութեան մէջ են այդ գիւղերը և ինչպէս է կարելի նրանց ոտի կանգնեցնել։

(Շարունակելի)

Երուանդ Սարգսեան

ՆՇԱՆՆԵՐՆ ԵՐԵՒՈՒՄ ԵՆ

I

Ախալքալաքի ադմինիստրացիան, ըստ երևոյթին մինչև վերջին ժամանակներս անտարբեր էր և մեր երկիրը խաղաղ, որովհետև Թուրք տարրը հազիւ թէ կազմէ մեր ազգաբնակութեան 15%-ը։ Այո, եթէ այդ վայրի աւազակներից լինէր 1/2%, կամ Ախալքալաքի դուխոբորներն արեան ծարաւի լինէին, անշուշտ մօզուկան անտես զաւազանը կը միջամտէր, կը կազմէր մի դիմադիր ույժ, մի սև լէգէօն, մի օրում տակն ու վրա կը լինէր և՛ Ջաւախքը… Բարեբաղդաբար հանգամանքներն այժմ աննպաստ, պրովօկացիայի հողը քիչ է և ամուլ, այնուամենայնիւ «Նշաններն երևում են»։

II

Հին աւազականոց Պատկանան ուզում է զարթել, ուզում է իր սուրն ու հանդը ծախել հայի վրա՝ ոչ օրինական եղանակով, հայի փողով զինվել և Աղբարայից մուտք գործել Քոչէ սարերը բարձրանալիս… Նրանք ազատ և համարձակ ասում են,—մի քիչ էս սպասեցէք, բորչալուեցիք սարերը գան, Թաքլացիք զրաւեն Դալի-տաղի Թիքմանները, բանակի նման միասին խմբվեն, այն ժամանակը ձեր հալիը կը տեսնենք…»

Արդարև՝ Բորչալուն սարն է գալիս՝ զինված ու խնամքով պաշտպանված, բանակի նման խոշոր խմբերով՝ կազմ ու պատրաստ մոզական հրամանն ի կատար ածելու կամ մարախի պէս կոտորվելու, միւս կողմից Աղբարան իր անհամար աւազակներով, որոնց ղեկավարելու են տաժանակիր աշխատանքից այն ժամանակ առաջ ազատված Րիֆաթներ, մէջտեղը մենք ենք կանգնած անզէն ու անպաշտպան, անզէն, որոնց գլանում են թոյլատրել մինչև անգամ որսորդական հրացան ունենալը…

III

Քարիմ-աղա-Ջէբրէյլ-օղլին, որին թերթերից ոմանք կարծել են յայտնի բէգերից, Սաթխա հայ գիւղից մօտաւորապէս 8—10 վերստի վրա, Սաղամօ Թուրք գիւղի մօտ պատվել է և նախ քան իշխանութեան տեսնելը գիտէ տարվել Սաղամօ, առանց որոշ պատճառի բարձել ցանկացան մեր վրա, և այս աւելացաւ հայի յանցանքի վրա։ Թուրքերն առանց ի նկատ առնելու և մեր 3—4 հոգու կորուստները, որ սպանված են իրանց ձեռքով իսկոյն սկսեցին յուզման նշաններ ցոյց տալ, իսկոյն 300—500 ձիաւորներ խմբվեցան Չըլտըր և Աղբարա… Եղան անհատներ, որ Փալէքեան ցուլի որովայնին, էկլեկտիկոսները, ուզեցին մտնել Սաթխան, միայն հարևան տարրի «խաթեր» համար, բարեբաղդաբար չաջողվեց, երևի դեռ վաղ է, դեռ ժամը չէ հնչել մեր գաւառի մարտիրոսութեան, այնուամենայնիւ «Նշանները երևում են…»։

IV

Օրօճալար հայ գիւղը սահմանակից է Բօգդանովկա դուխոբոր գիւղին։ Այս երկու հարևանները երկար հետ ապրել են կէս դարուց աւել առանց տարաձայնութեան։ Դուխոբորը վայելում է մեր ընդհանուր գաւառի յարգանքը։ 1895 թ., դուխոբորների սև օրերին, շրջանի հայերը պաշտպանեցին նրանց պատիւը, թոյլ չը տուին Թուրք և կօզակ էկզեկուցիային բռնաբարել կանանց։ Դուխոբոր կանանց և աղջիկներին հայ-կնոջ շոր հագցնելով հիւրընկալեցին իրանց յարկերի տակ… Երկու ազգեր մէկը միւսից օգտվելով՝ իբրար օգնելով ապրել են մինչև այժմ։ Օրօճալարի կարմիր և սպիտակ հողերից կրում է շինութիւնների համար, գետից ձուկն է որսում առանց արգելքի և այլն։

*) Գլուխ է հաշւում թէ այս դէպքում, թէ այս յօդւածում ամեն տեղ, բոլոր տղամարդ աշխատաւոր ձեռքը, սկսած 14—15 տարեկանից։

Մի քանի օր առաջ Օրօճալար գիւղի հովիւ Արիստակէս Մարապեանը երկու գիւղի սահմանի գլխին՝ ոչխարն արածացնելիս՝ վրա է հասնում մի պոլիցիական իր ստրաժնիկներով, մօտակում է պատանուն և ասում.—Ինչու դուխաբորի հանդն ես մտնում, այժմ մեղաւոր կը լինեն նրանք, եթէ քեզ սպանեն։—Աղա—պատասխանում է ժպտալով հովիւը,—1. այստեղ, սահմանագիծն է, ոչ թէ դուխաբորի սահմանը, 2. ինքդ լաւ զննիր, տես, այստեղ ոչ մի ցանքս, ոչ մի կանաչ չը կայ, որ ոչխարը վնասել կարողանայ. չէս տեսնում, չորս կողմերդ մերկ անապատ է… ինչ է եղել, որ ծեծում ես…։ Աղան, հօտն անտէր թողնելով, հրամայում է հովուին ձիերի առաջ խառնել ու տանել Բօգդանովկա։—Դու, աղա,—ասում է անահ հովիւը,—ով էլ որ լինես, պրիստաւ, նաչալնիկ՝ թէկուզ գուբեռնատոր, ինձ համար մէկ է, ոչ ծեծով և ոչ մահով կարող ես ինձ լռեցնել. ասում եմ, դու իրաւունք չունիս այս «ալան-թալանի» ժամանակ հօտս անտէր թողնելու, ինձ Բօգդանովկա քշտալու. ինչ վնաս որ պատահի՝ քեզանից պէտք է պահանջեմ։ Դու, աղա, նաչալնիկ ես թէ «ղօռուղչի». քո ինչ բանն է, սահմանը դուխաբորինն է, եթէ արած եմ վնաս, թող նրանք պահանջեն, ոչ թէ դու «մսի և եղունգի արանք մտիր…։»

Զայրացած իշխանաւորը յանդուգն հովուին ձիերի առաջն արած տանում է Բօգդանովկա։ Դուխաբորները պատուիրում են հովուին միւս անգամ իրանց սահմանը չը մտնել, իսկ «աղան» ասում է. «Ջը գիտե՞ս ուրեմն, ժամանակը շատ վատ է, զգոյշ պէտք է լինէք, որ ձեզ չը սպանեն, չը թալանեն…»։

«Եթէ այդքան չնչին պատճառով կարող են ինձ սպանել,—ասում է հովիւը,—ես ոչ մի դուխաբոր կենդանի չեմ թողնի, երբ մեր գետում որսան, կամ մեր հողը տանեն…»։

—Ջան-ֆիդա՛յ է,—մրմռում է իշխանաւորը։

Դուխաբորները խնդրում են հովուին ազատ թողնել։

V

Մի քանի օր առաջ Բօգդանովկայից պրիստաւը վերցնում է մի քանի դուխաբորների, շրջապատում է Խանչալլի հայ գիւղը,—գիտէ՞ք ինչ, տների, հօրերի և «ծակուծուկների» մէջ, ուր մուկ անգամ չէ կարող պահվել,—ջան-ֆիդայ են որոնում… այսինքն՝ քաղաքավարի խուզարկում…։

Այս «բարեհոգի» պրիստաւը ունի մի 14—15 տարեկան երեխայ, որ լաւ գիտէ Ախալցխայի լեզուով խօսել (ասում են սա եղել է Ախալցխայում բանտապետ, ապա Զալալօղլում պրիստաւ) հայերէն. մի քանի անգամ այս պատանին հօրը հետ գիւղերն այցելելիս, հրացանը ուսին ինչպէս որսորդ, երբ շուրջն է է հաւաքում հասակակիցներին կամ աւելի փոքր երեխաներին, խօսում, մտերմանում և խորամանկ հարցերով քննում թէ գիւղում կա՞ն ջան-ֆիդաներ, կամ չունէ՞ն հրացան և այլն։ Հօր և որդու այցելութեան արժանացաւ երկու անգամ էլ մեր Օրօճալարը, նոյն խորամանկ հարցերն ուղղել էր պատանին 8—9 տարեկան մանուկների և ստացել բացասական պատասխան։

VI

Ամսիս 19-ի գիշերը Սաթխա գիւղում կենտրոնացած վաշտից մի խումբ զինուորներ մըտնում են Օրօճալար։ Գիւղացիք մշտապէս հերթով 3—4 պահապաններ ունենում էին, բայց այդ գիշեր հերթն եղել է Հանէսեան կոչվածներին, որ յայտնի են… Նրանք տաքելով տանուտէրի օգնականին՝ գնացել, հանգիստ քնել են իրանց տներում։ Գիշերվայ ժամի 11-ից զինուորները մտնում են գիւղ, մինչև լոյս շրջում առանց մի պահապան տեսնելու, և սկսում ողջ գիւղի, մարգերին իսկ բացառութիւն չեն կազմում, կտուրները խուզարկել, սուինով կամ յատուկ շշով ծակծկում, պարզ բան է, որ գիւղացին կտուրներում պահած չէր նրանց որոնածը։ Լոյսը բացվելիս գնում են տանուտէրի օգնականի մօտ, արաղ խմում և նախաճաշում ու պատմում այն՝ ինչ որ գրեցինք…։

Այս իրողութիւնները արձանագրելով ուզում եմ մի անգամ ևս շեշտել, հասկացնել ախալքալաքցուն, առայժմ հանգիստ ենք, խաղաղ, Ղարաբաղից ու Գանձակից մեզ հասնող աղիողորմ հառաչանքն ու արիւն-աւերածութիւնը մեզ համար մի տխուր երազ, բայց պարզվում է և ձեր սաղը, գուցէ մօտենում փորձութեան օրը. արդէն սարերն ազատ են ու ծաղկած, Թուրք խուժանը զինված Դալիտաղ կը գայ.—«Նշաններն երևում են»։

Սէյլան

Օրօճալար, 20 ապրիլի

ՄԻ ԿԱՐԵՒՈՐ ՄԻՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՎՆԱՍՎԱԾ ՏԱՆՏԷՐԵՐԻ ՕԳՏԻՆ

Քաղաքային վարկի ընկերութեան լիազօրների ընդհանուր ժողովը, ապրիլի 16-ին, միաձայն ընդունեց այդ ընկերութեան վերահսկիչ յանձնաժողովից և վարչութիւնից կազմած առաջարկութիւնը՝ դիմել ֆինանսների մինիստրութեան՝ միջնորդելով արտօնութիւններ շնորհելու այն տանտէրերին, որոնց տները գրաւ են դրված ընկերութեան մէջ և վնասվելով անկարգութիւնների ժամանակ—չեն կարողանում վճարել ապառիկները իր ժամանակին բանկին։ Այդ միջնորդութիւնը, որով շահագրգռված են վնասված տանտէրերը, պատճառաբանվում է հետևեալ հիմունքներով՝ 1) անկարգութիւնների ժամանակ մի քանի գոյքեր այնպէս են վնասված, որ նրանց նորոգութեան համար պահանջվում է նշանաւոր ծախք. 2) կան այնպիսի թաղեր, որտեղ տները ամբողջ ամիսներով դատարկ են մնացել. 3) մի քանի, մինչև անգամ շատ լաւ տների, նոյն իսկ քաղաքի կենտրոնում, եկամուտները զգալի կերպով պակասեցին, որովհետև այդ տների մէջ խանութ վարձողները իրանց մէջ համաձայնութիւն կայացրին քրէնների վերաբերմամբ և մի քանի տեղ էլ բռնի կերպով կապալառուներին հեռացրին և այսպիսով դեկտեմբերի աճուրդների օրը (1905 թ.) ապառիկ վճարների գումարը հասաւ 250,000 ր. և բանկի վարչութիւնը ստիպված էր աճուրդները յետաձգել։ Պարտք ունեցող տանտէրերին մի շօշափելի օգնութիւն հասցնելու համար հարկաւոր է, որ տարէնը երկու անգամ հասանելիք վճարների համար աւելի երկար ժամանակ նշանակվի, օրինակ 3 տարի ժամանակ։

Այդպիսի արտօնութիւն շնորհելու համար, սակայն, ընկերութիւնը՝ իր կանոնագրութեամբ իրաւունք չունի, հարկաւոր է ստանալ Բարձրագոյն հրաման։ Այս մտքով ուրիշ քաղաքների վարկի ընկերութիւններ միջնորդութիւններ են յարուցել և աջողութիւն են ունեցել։ Քաղաքային վարկի ընկերութիւնը իր միջնորդութեամբ խնդրում է՝ որ ֆինանսների մինիստրութիւնը արտօնութիւն շնորհի մի կողմից ապառիկ վերցրած տանտէրերին՝ տարէնը երկու անգամ հասանելիք պարտավճարները 6 կիսամեակում տուն բերելու՝ յետաձգած վճարների գումարների համար տալով 6%, այն պայմանով, որ այդ արտօնեալ ժամանակամիջոցում չը վճարողների տները աճուրդի հանվեն ընդհանուր կարգով և արտօնեալ վճարների գումարը 200,000 ր. աւելի չը լինի՝ շնորհելով ընդսմին այդպիսի արտօնութիւն վերաքննիչ յանձնաժողովի և վարչութեան միացեալ համաձայնութեամբ միմիայն նշանաւոր կերպով վնասված տանտէրերին և միւս կողմից՝ որ Բարձրագոյն իրաւունք տրվէր ընկերութեանը, որ վճարաբաղի (տիրաժ) նշանակված պարտատոմսերի (օբլիգացիա) միայն կէսը հանգցնվէր, քանի որ բոլոր գումարի պարտատոմսերը հանգցնելով—շահվում են պարտատոմս ունեցող մասնաւոր մարդիկ՝ ստանալով րուբլուն րուբլի կամ ուրիշ խօսքով ասելով՝ գնելով պարտատոմսը այս օրվայ, դիցուք, կուրսով 72 րուբլիով, տիրաժի ժամանակ ստանում են 100 ր.՝ վաստակելով ուրեմն 28 ր. ամեն մի պարտատոմսում, բացի ընթացիկ տոկոսը ստանալուց։ Ընկերութիւնը միջնորդելով, որ կէսը միայն հանգչի—ցանկանում է որ տիրաժի նշանակված պարտատոմսերի միւս կէսը ինքը առնէ ներկայ ճեմնտու կուրսով և կուրսի տարբերութիւնից ստացած աւելորդ գումարը բաժանի ի հաշիւ ապառիկ վերցրած տանտէրերի հասուցանելի վճարների, կամ ուրիշ խօսքով ասելով—բաշխէ նրանց։ Անտարակոյս, եթէ այս միջնորդութիւնը յարգվի—ապառիկ վերցրած տանտէրերը իրանց ներկայ ծանր պայմաններում բաւականին թեթևութիւն կը ստանան։

ԿՈՎԿԱՍԱԲՆԱԿ ՀԱՅ-ԿԱԹՕԼԻԿՆԵՐԻ ԽՆԴԻՐԸ

(Նամակ խմբագրութեան, Թիֆլիս, ապր. 19-ին)

«Հայ-կաթօլիկ հասարակութիւնը» վերնագրով դարձեալ մի քանի տող նուիրել է պ. Սարուխան այս աւուր «Մշակի» № 79 մէջ, Կ.-Պօլսի Սապպաղեան պատրիարքի Հռօմ ուղևորութեան մասին, ուր «գնացել էր իր հասարակութեան հոգևոր պետոյքի վերաբերեալ մի քանի հարցեր կարգադրելու»։ Ուրիշ ոչինչ։ Բայց չէ որ մենք կարդացած ենք նաև նոյն «Մշակի» № 24-ում պ. Սարուխանի գրչին հեղինակ հետևեալ խօսքերը. «Սապպաղեան կաթողիկոս մի քանի կարևոր գործեր ունի կարգադրելիք Հռօմում։ Այս գործերից մէկն էլ Կովկասի հայ-կաթօլիկների եկեղեցական վարչութեան հարցն է, որի լուծումը զանազան աննպաստ պարագաների շնորհիւ դեռ ևս ուշանում է»։ Արդ մենք սպասում էինք անձկութեամբ իմանալ թէ ինչ կարգադրութիւն արեց Հոգևոր Տէրը Կովկասի եկեղեցական վարչութեան հարցի վերաբերմամբ։ Սակայն ներկայիս ծանուցանելով մեզ Սապպաղեան կաթողիկոսի բարեյաջող կերպով վերադառնալը ի Կ.-Պօլիս, այդ մասին լռում է իմաստութեամբ, և փութկոտ շրջահայեցութեամբ ուզում է կարկատել մի ագեղ կատակերգութիւն գրելով. «Կարս և ուրիշ տեղեր տարածված լուրը, թէ կառավարութեան (Հռօմի… թէ) երկու նոր թեկնածուներ պէտք է առաջարկել Թեմական կառավարչի պաշտօնի համար՝ ճիշտ չէ»։ Եւ սակայն շատ ճիշտ է, նայելով թէ ինչ հատուածակոյտ ունինք բռնած ձեռքերնիդ։ Թող զայս, հայ-կաթօլիկ հասարակութիւնը սրտով խնդրում է որ այլ ևս «զանազան աննպաստ պայմաններ» չը ստեղծվեն, որպէս զի անցեալ տարւոյ Ախալցխայի և Արդւինոյ Թեմերի կողմից հասարակական աղերսագրով ներկայացուցած անձի հաստատութիւնը տեղի ունենայ, և վերջանայ «ռուս կառավարութեան և Հռօմի մէջ բանակցութեան առարկայ լինելուց»։

Գ. վ. Նահապետեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բագու, 21 ապրիլի

«Մշակի» ներկայ թւականի 46 և 71 համարների մէջ (մարտի 2 և ապրիլի 2-ից) տպված են երկու թղթակցութիւններ Բագուի Հայոց Մարդասիրական ընկերութեան մասին, որոնց առիթով Վարչութիւնը խնդրում է ձեզ տպագրել հետևեալ բացատրութիւնը։

Այդ յօդուածների հեղինակն է պ. Վ. Թումանեանը։ Այդ պարոնը 1905 թւի փետրվարին ընդունվել է ընկերութեանս մէջ հաշուապահի պաշտօնով։ Այդ պաշտօնը վարել է մինչև ապրիլի վերջը, երբ վարչութիւնը գտնելով նրան անհամապատասխան իրան պաշտօնին, որոշեց հեռացնել նրան պաշտօնից և ընկերութեան հաշիւները կարգի բերելու համար հրաւիրել նոր հաշուապահ։*)

Այժմ վարչութիւնը միանգամայն աւելորդ և անարժան համարելով պատասխանել վերոյիշեալ նամակների մէջ բերած մեղադրանքներին ըստ էութեան՝ թոյլ է տալիս իրան՝ յօդուածագրի գրութիւնների իսկական արժէքը ընթերցողների աչքում լուսաբանելու համար՝ մէջ բերել մի կտոր այն նամակից, որը նա ուղղել է վարչութեանս ներկայ թւականի փետրվարի 28-ին, պահելով հեղինակի ուղղագրութիւնը.

«. Ներկայումս վերադարձած լինելով Բագու և լսելով, որ վարչութեան մի քանի անդամները, նոյնպէս և Նախագահը փոխվել են, բարւոք համարեցի լրագրութեան դիմելուց առաջ, դիմել յարգելի վարչութեանը, առանձին նամակով բացատրելու ինձ՝ ինձ հեռացնելու պատճառները, հակառակ դէպքում—ցանկութեանս հակառակ, ես ստիպված կը լինեմ դարձեալ դիմելու լրագրութեան, բացելով հասարակութեան՝ զաւաշ ընկերութեան ամբողջ անկարգուլութեան կեանքը, որը շատ էլ ցանկալի չը պէտք է լինի վարչութեան անդամների համար և այն ժամանակ «пѣняйте сами на себя»…

Յոյս ունիմ, որ ինձ այդ դրութեան չէք հասցնիլ։»

Նախագահ վարչութեան՝ Կոստ. Խատիսեան

Քարտուղար-անդամ վարչութեան՝ Յ. Բուչարեան

*) Ծանօթութիւն.—Այդ որոշման մասին նրան յայտնելուց՝ վարչութիւնը դարձեալ նրան պահում էր իր պաշտօնում մինչև յուլիսի 1-ը, որպէս զի նա կարողանայ իրան համար ուրիշ պաշտօն գտնել։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Веч. Гол.» թերթը լսել է, որ գահական ճառը Թագաւորի ներկայութեամբ արտասանելու է Մ. Ի. Կոնստանտին-Կոնստանտինովիչ։

—

Կովկասեան Փոխարքայի զինուորական մասի օգնական գեներալ-լէյտենանտ Մալաման ապրիլի 23-ին ուղևորվել է Ղարս—Ղարսի բերդը զննելու համար։ Գեներալ Մալամայի հետ միասին գնացել է նոյնպէս շրջանային ինտենդանտ գեներալ-մայոր Ազապեյէվ։

—

Կովկասեան Փոխարքան ցանկալի է համարել, որպէս զի իր կողմից նշանակված արտակարգ գումարներից նպաստներ բաժանվեն Թիֆլիս քաղաքի աղքատներին, կատարվէին Թիֆլիսի բարեգործական ընկերութեան որոշումներով, իբրև մի հաստատութիւն, որ աւելի մօտ շփման մէջ է քաղաքային ազգաբնակութեան չքաւոր տարրերի հետ։ Այդ պատճառով Թիֆլիսի բարեգործական ընկերութեան կարգադրիչ մասնաժողովը, իր ապրիլի 20-ին կայացած նիստում կոմս Ն. Ա. Վորոնցովա-Դաշկովայի նախագահութեամբ, որոշել է քաղաքի ամեն մի ոստիկանատանում նշանակել յատուկ խնամակալուհի աղքատների համար. և այդպիսիները ընտրվել են ընկերութեան միջից. տ. տ. Եղ. Միք. Թաջիրեան, Եւ. Անդր. Գամբրէկելի, իշխ. Եկ. Միք. Սումբատովա, Ա. Պ. Պետերսօն, իշխ. Ն. Ի. Թումանեան, Եղ. Միք. Ադիլխանեան, իշխ. Մար. Պ. Ճաւճաւաձէ, Վ. Կ. Կազնակովա, Սօֆիա Մ. Լազարեան, Ն. Գ. Բալբաշէվսկայա և Ալէքս. Այլբ. Ղօրղանեան։

—

«Ламп.» թերթի խմբագրութեանը ներկայացրել են «անարխիստ-կօմմունիստների» մի թռուցիկը, տպագրված ռուսերէն և վրացերէն լեզուներով, հետևեալ բովանդակութեամբ. «Անարխիստ—կօմմունիստների մի խումբ որոշել է ստանալ ձեզանից 200 րուբ., հակառակ դէպքում, եթէ որևէ մէկին մեր ընկերներից դուք կալանաւորելու լինէք կամ փող չը տաք, դուք կենթարկվէք յեղափոխական վրիժառութեան կամ մահվան պատժի»։ Ռուսերէն բնագիրը կազմված է վերին աստիճանի անգրագիտաբար։ Ստորագրված է «Черный воронъ»։ Այդ տեսակ թռուցիկներ ստացել են հայ հարուստներից շատերը։

—

Ստացանք Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցու հաշիւը 1904 և 1905 թւերի համար։ Այդ հաշիւը, որ կազմել է երէցփոխ պ. Ան. Արտաշխանեանցը, ցոյց է տալիս, որ 1903 թ. եկեղեցին մուտք է ունեցել 2316 ր. 19 կ., իսկ ծախք—2477 ր. 32 կ., ուրեմն ունեցել է դեֆիցիտ 162 ր. 13 կ.։ Յաջորդ 1905 տարին եկեղեցին ունեցել է մուտք 1949 ր. 31 կ. և ծախք—2171 ր. 11 կ., ուրեմն դեֆիցիտ—221 ր. 80 կ.։ Այս հաշուի մասին մանրամասն կը խօսենք, երբ կը կայանայ ծխական ժողովը, որի քննութեան է ենթարկվելու նա։

—

Վարանդայի հայ վնասվածների օգտին ստացանք՝ պ. Միքայէլեանի ձեռքով՝ Գաբրիէլ Ափշարեանի տանը ճաշկերոյթին մի փոքրիկ խումբ հայ կանանց և տղամարդկանց շրջանում հաւաքած—20 րուբլի։

—

Քաղաքային խորհրդի վերջին նիստում բաւականին տաք վիճաբանութիւնների առիթ դարձաւ իրաւասու պ. Նիկ. Թամամշեանի վերջին յայտարարութիւնը, թէ քաղաքային վարչութեան տեխնիկներին՝ կաշառակերութեան, և թէ քաղաքային վարչութեան կին ծառայողների ընդունելութեան առիթով։ Մի քանի իրաւասուներ՝ այդ յայտարարութիւնը անվայել համարելով, մանաւանդ, որ լրագրութեան նիւթ է դարձել ինքը Թամամշեանը առանց սպասելու գործի քննութեան ելքին, առաջարկում էին գործերի միջից դուրս գցել այդ յայտարարութիւնը, իսկ իրան կշտամբանք յայտնել։ Ձայնաւորներից ոմանք դէմ էին այդ բանին և անտրամաբանական էին համարում նրան դատապարտելը իր բացակայութեան ժամանակ, ուստի առաջարկում էին մինչև գործի քննութեան վերջանալը ոչ մի վճիռ չը կայացնել։ Այլ եթէ հաստատվի, որ իրաւասու Թամամշեանի յայտարարութիւնը անհիմն է ու անփաստ, այն ժամանակ աւելի խիստ դատավճիռ կայացնել նրա մասին։ Թեր և դէմ վիճաբանութիւնից յետոյ վճռվեց սպասել մինչև գործի քննութեան վերջանալը և հրաւիրել իրան—Թամամշեանին անձամբ բացատրութիւններ տալու իր յայտարարութեան վերաբերութեամբ։

—

Ստացանք հետևեալ նոր գրքերը. 1) Ամերիկայից, «Լուծին տակ», վէպ, Իվան Վազօվի, բուլղարական ազատամական կեանքից, արտատպված «Ջայն հայրենեաց» լրագրից, Բօստօն, 1906 թւին. 2) «Նուէր հայ գիրոցականին» թժ. Ա. Բուդաղեանի, Ս.-Պետերբուրգ, 1906 թ. գինն է 10 կ.։

—

Երէկ տեղի ունեցաւ Ն. Ա. Դաւիդօվի թաղումը, որին ներկայ էին մեծ բազմութիւն։ Հանգուցեալի դագաղը ազգականների, բազմաթիւ ծանօթների, յարգողների, քաղաքի ձայնաւորների, փաստաբանների ուղեկցութեամբ և առևտրական ուսումնարանի աշակերտական երաժշտական խմբի նուագածութեամբ դուրս բերին իր տնից ու տարան Մողնու եկեղեցին, որտեղից և Խօջիվանքի գերեզմանատունը։ Հանգուցեալը թողել է մի միլիոնից աւելի կարողութիւն, որի 3/4 մասը կտակել է իր ազգականներին, 1/4-ը բարեգործական նպատակներով զանազան կրթական հաստատութիւններին։

—

«Աղբիւր» և «Տարազի» խմբագիր-հրատարակիչ Տ. Նազարեանցը խնդրամատոյց է եղել Թիֆլիսի Նահանգապետին թոյլատւութիւն տալ իրան հրատարակելու Թիֆլիսում ամենօրեայ հայերէն մի թերթ «Կովկաս» անունով, իր պատասխանատւութեամբ։ 2) Ազնուական Ա. Ն. Մանսուրովը խնդրամատոյց է եղել Թիֆլիսի Նահանգապետին թոյլատրել իրան հրատարակելու Թիֆլիսում իր խմբագրութեամբ երգիծաբանական շաբաթաթերթ «Крапива» անունով ռուսերէն լեզուով։

—

Գեներալ Նահանգապետի կարգադրութեամբ դադրեցված է «Весенній Потокъ» ամենօրեայ թերթը։ Կիրակի օրվայ համարի շարուածքը տպարանում գրաւված է։

—

Երէկ լոյս տեսաւ ռուսերէն լեզուով ամենօրեայ մի թերթ «Обзоръ» անունով. խմբագիր-հրատարակիչն է Կուտատելաձէ։

—

Վերջին աղէտալի անցքերից քաղաքային բնակիչներին հասած վնասները լուսաբանող յատուկ յանձնաժողովը այս օրերս սկսել է իր գործունէութիւնը. Նախագահ յանձնաժողովի ընտրվել է իրաւասու պ. Նիկ. Գրիգորեան։

—

Ապրիլի 24-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին, մի երիտասարդ, մօտ 20 տարեկան, ընկաւ Կուր գետը և ջուրը տարաւ նրան։ Խեղդվածի ով լինելը չէ պարզված, միայն յայտնի է, որ նա հագած ունէր կարմիր զգեստ։

—

Շաբաթ օրը, ապրիլի 22-ին կորել է 4 տարեկան մի երեխայ, Լասուրաշվիլի, անունը «Նիկա»։ Գտնողներին խնդրում են յանձնել հօրը, որ ապրում է Օլգինսկի փողոցում (Վերայում)։

—

Թիֆլիսի գեներալ-նահանգապետը տեղեկացրել է իշխանուհի Մ. Վ. Ջամբակուրեան-Օրբելիանին ի գիտութիւն, որ իրան տրված թոյլատւութիւնը, վրաց կարօտեալների և չքաւորների օգտին նուիրաբերութիւններ հաւաքելու նպատակով մասնաժողով կազմելու համար, այժմ գեներալ-մայոր Տիմօֆէյէվի կողմից փոխված է և մասնաժողովը պէտք է ընդհատէ իր գործողութիւնները, այն պատճառով, որ ընկերութիւններ, մասնաժողովներ և ուրիշ բարեգործական հաստատութիւններ հիմնելու համար, որոնց ծրագրի մէջ, ի միջի այլոց, մտնում է և նուիրաբերութիւններ ժողովելը և այլն, ժամանակաւոր գեներալ-նահանգապետների իրաւասութիւնից դուրս են։ Մի և նոյն ժամանակ բացատրել է, որ այդ տեսակ ընկերութիւններ հիմնելու համար հարկաւոր է խնդրամատոյց լինել Կովկասեան Փոխարքայի դիւանատանը։ «Кавк. Мысль».

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ապրիլի լոյս 28-ի գիշերը, երկաթուղու գծից վերև, Ալէքսանդրօպօլսկի փողոցում, 4 անյայտ մարդիկ սրերով և ատրճանակներով զինված, փորձեցին կողոպտել Բաքի (Քութայիսի նահ.) գիւղի բնակիչ Ի. Գիօրգօբիանիի տունը, բայց շնորհիւ այն բանի, որ բնակիչները և հարևանները իր ժամանակին զարթնեցին, աղմուկ բարձրացրին, չարագործները փախան։

—

Ապրիլի 24-ին, երեկոյեան մօտ ժամը 5-ին, Կարգերօվսկի փողոցի վրա, սղոցարար Իվան Գվինիաձէ մահացու վէրք հասցրեց նոյն փողոցով անցնող Անդրէյ Ասիեվին։ Վիրաւորվածը, հիւանդանոց տանելու ժամանակ, ճանապարհին վախճանվեց։

—

Ապրիլի լոյս 24-ի գիշերը, Նախիջևանի գաւ. բնակիչ Յաքոբ Եղ. Յակոբեանի խանութից, որը գտնվում է Վօկզալնի փողոցի վրա՝ Էֆիանջեանի գործարանի դիմաց, դուռն կողպէքը կոտրելով, գողացել են թէյ, շաքար, ծխախոտ, սուրճ, կակաօ և ուրիշ ապրանքներ 700 րուբլու արժողութեամբ։ Գողերը 20 քայլ հեռաւորութեան վրա նկատելով պահապանին, թողել են 3 մեշոկ ապրանք՝ 250 ր. արժողութեամբ, իսկ մնացած ապրանքը տարել են։

—

Ապրիլի 20-ին, գիշերվայ ժամը տասն և կէսին 3 զինված չարագործներ մտել են Նիկոլաևսկի փողոցի Թոխաթելօվի տանը գտնվող գինետունը, և Փ. Եգօրօվից, մահվան սպառնալիքով, փող էին պահանջել։ Յետոյ, վերցնելով Եգօրօվից 15 րուբլի, կողոպտողներից 2-ը փախել էին, իսկ 3-րդը ատրճանակ արձակեց չարագործների հետ միասին դուրս եկող Եգօրօվի վրա, բայց վնաս չէ պատճառել։ Հետևեալ օրը Պաստովի տան պօղելի մօտ գտել են «Լէֆօշէ» սիստեմի մի ատրճանակ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՅԻՍԻ ՄԷԿԸ ԵՒՐՈՊԱՅՈՒՄ

I

Մարդկային ցեղերի և կրօնքների տօնական օրերի շարքում չը կայ մի օր, որ իր վրա կրէր այն լայն հանդիսաւորութիւնը, յուզիչ համաշխարհայնութիւնը, որքան Մայիսի մէկը։

Ծաղիկների, դրօշակների, զեփիւռների այդ պայծառ օրը, փառաբանութեան օրն է տիեզերական եղբայրութեան, սօցիալական արդարութեան Գաղափարի, որ ծագում է և հետզհետէ հաստատվում ոչ միայն մի ցեղի, մի երկրի, այլ բոլոր ցեղերի, բոլոր երկրների շահագործվող ու տառապող զաւակների մտածման ու գործողութեան մէջ։

Մայիսի մէկը տօնն է համաշխարհային բանւորութեան։

Այդ օրվայ հետ աշխատող մարդկութիւնը, կազմակերպված ու գիտակից պրօլետարիատը կապում է իր նուազագոյն ծրագրի երկու խոշոր ու նշանակալից պահանջները։

Իրագործումը երեք ճուչակաւոր ութերի և ջնջումը սպառազէն բանակների։ Երեք ութերի պահանջը.—8 ժամ աշխատանք, 8 ժամ հանգիստ, 8 ժամ քուն։

Բանուորները ութ ժամից աւելի աշխատելով՝ ոչ միայն սպառվում, այլանդակվում են ֆիզիքապէս, այլ և բարոյապէս։ Յայտնի է, որ աշխատանքն ու վայելքը համաչափականացնելու համար, հասարակական ներկայ կազմը յեղաշրջելու համար, այդ յեղաշրջման մէջ անմիջապէս շահ ունեցող դասակարգը, բանուորութիւնը պէտք ունի յեղաշրջելու և իր մտաւորական, իմացական կազմը։

Արտաքին աշխարհի, տնտեսական ու սօցիալական յարաբերութիւնների վերածնունդից առաջ, պրօլետարիատը պէտք ունի ներքին աշխարհի, մտաւորական ու բարոյական յարաբերութեան վերածնման։

Պէտք է, որ բանուորութիւնը գիտակցութիւն ձեռք բերէ իր իրաւունքների և շահերի, մի խօսքով իր դասակարգային իդէալի։ Իսկ այդ գիտակցութիւնը ձեռք բերելու անհրաժեշտ պայմաններից մէկն, որ նա վայելէ բաւականաչափ հանգստութիւն, ազատ ժամ։

Հանգստութիւն ու ազատ ժամ նորոգելու իր ֆիզիքական ու մտաւորական ուժերը, ըմբռնելու և տարածելու իր իդէալը, կազմակերպվելու և մաքառելու իր իդէալի համար։

Այսօր 10-ը, 11 և աւելի ժամվայ աշխատանքից յետոյ, աշխատաւորը ուժասպառ, անդնված ու հալածված՝ հազիւ ժամանակ է ունենում փռվելու իր զրկանքի անկողնի վրա, հետևեալ առաւօտ տխուր, դառնացած, իր նահատակութեան գողգոթան բարձրանալու համար։

Այսպիսի պայմաններում նա ոչ միայն հնարաւորութիւն չունի իր գեղեցկութեան և արդարութեան իդէալին հետապնդելու, նոր նուաճումներ անելու, այլ ընդհակառակը նա յաճախ հարկադրվում է դժբաղդաբար դաւաճանել իր դատին կամ մասյլ վնասութեան անձնատուր լինել՝ ապրելու բանւոր պահանջի ճնշման և հետզհետէ տիրապետութեան հողը իր ոտքերի ներքևից փախչող կապիտալիզմի գրոհի տակ։

Ահա այս նկատումներով գիտակից պրօլետարիատը իր մինիմալ ծրագրի գլխին արձանագրել է երեք 8-երի հիմնական պահանջը։

Սպառազէն բանակների ջնջումը.—Երկրորդ պահանջը, բանակների ջնջումն ու ժողովրդական պաշտպանութեան գնդերի, միլիցիայի ստեղծումը, նոյնքան կարևոր, նոյնքան բեղմնաւոր է գեղեցիկ հետևանքներով բանւորութեան համար։

Սպառազինված բանակը, բուրժուազիայի ձեռքին ոչ միայն մի սարսափելի զէնք է «արտաքին թշնամու», այլև «ներքին թշնամու» դէմ կռւելու համար։

Շնորհիւ այդ զէնքի է, որ հարստահարելու և հարստանալու տենդից բռնված կապիտալիզմը կարողանում է ազգերի մէջ թշնամութիւնը յաւերժացնել, ժողովրդի լաւագոյն զաւակներին տարիներով պահել ապականութեան այն որջի մէջ, որը կոչվում է զօրանոց և յետոյ նրանց կամքն ու գիտակցութեան զսպանակները խորտակելով՝ արձակել մի ուրիշ ժողովուրդի վրա պարզապէս իր փառքի, հաճոյքի ու վայելքի աղբիւրը յորդացնելու համար։

Աշխատաւոր դասակարգն է, որ կապիտալիզմի արիւնի ու արցունքի այդ օրգաններին համար տուժում է. տուժում է ոչ միայն իր զոհ բերած անհամար կեանքերով, այլ և իր քրտնաթոր հացի պատառը կիսելով։

Եւ երբ բուրժուազիան «արտաքին թշնամուց» յափշտակած աւարներով յղփացած՝ սկսում է խանգարված զգալ իր հանգարտ մարսողութիւնը «ներքին թշնամու» յամառ ու արդար պահանջներից, մի քիչ պակաս տանջվելու, և իր արտադրած բարիքները մի քիչ աւելի վայելելու պահանջներից, այն ժամանակ բուրժուազիան, յանձինս իր քաղաքային ներկայացուցչի, կառավարութեան, նոյնքան թեթև սրտով, նոյնքան հեշտ անձնազոհ արձակում է «հայրենիքի պաշտպաններին» աշխատող մասսայի «ներքին թշնամու» վրա։

Ահա Մայիսի մէկի նշանակութիւնը։

Այդ օրը ոչ միայն մի տօնական օր է, այլ և մի մարտական օր։

Նա իր մարտական նկարագիրն ստացել է այն թւականից, երբ, Ամերիկայի պետական բանւորութիւնից յետոյ, մասնաւոր սեփականատէրերի բանւորները կուռւով 8 ժամվայ աշխատանքի օրը իրագործել են ամերիկեան գործարանների մեծամասնութեան մէջ։

Այդ նշանաւոր թւականից, 1886 Մայիսի մէկից ճիշտ երեք տարի յետոյ է, որ Պարիզում, Րօշըշուար փողոցում գումարված միջազգային սօցիալիստական կօնգրէսը Մայիսի մէկը յայտարարեց տօնական օր։

Մայիսի մէկի առաջին տօնախմբութիւնը Ֆրանսիայում ողբերգական հետևանքներ ունեցաւ։ Այդ օրը մկրտվեց բանուորական արիւնով։ Իշխում էր Կոնստանի, Կ. Պօլսի ներկայ ֆրանսիական տխրահռչակ դեսպանի մինիստրութիւնը։ Եւ Ֆուրմիում, ցոյցի ժամանակ թափվեց մի քանի բանւորի արիւն։

Այնուհետև ցոյցերը անցել են միշտ խաղաղ։ 1896 թ. Աշխատանքի ընդհանուր Կոնֆեդերացիան վճռեց 7 տարի յետոյ չաշխատել ութ ժամից աւելի։ Բայց 1903 թ. մի շարք հրատապ հարցերի լուծման պահանջը, ինչպէս կռիւը ի նպաստ կիրակնօրեայ հանգստի և ընդդէմ գործ ճարող մասնաւոր գրասենեակների, (bureaux de placement), որոնք պլոկում էին աշխատաւորներին, և այլ հերթական հարցերի համար մղված պայքարը ստիպեց ֆրանսիական պրօլետարիատին յետաձգել ութժամեայ աշխատանքի ռէֆօրմը մի ուրիշ տարվայ։

1904 թ. Բուրժում կայացած կօնգրէսում, Աշխատանքի Կոնֆեդերացիան որոշեց ձեռք բերել 1906 թ. Մայիսի մէկին այդ գլխաւոր պահանջը։

Գործարանատէրերի այն առարկութիւնը՝ թէ այդ ռէֆօրմը կը սպանէ երկրի ինդուստրիան, ոչ մի լուրջ հիմքի վրա չէ կարող յենվել, քանի որ ութժամեայ աշխատանքը մասամբ իրականացած Անգլիայում, և համարեա ամբողջապէս՝ Միացեալ-Նահանգներում և Աւստրալիայում, Նոր-Զէլանդիայում, չէ արգելում յիշեալ երկրներին, մանաւանդ երկրորդին՝ դառնալ Եւրոպայի ամենավտանգաւոր մրցակիցը ինդուստրիայի մէջ։

Այս հանգամանքը նկատի ունենալով Աշխատանքի Կօնֆեդերացիան սկսեց ուժեղ ագիտացիա այս տարվայ Մայիսի մէկի համար։ Կազմվեց մի առանձին յանձնաժողով լայն չափերով պրօպագանդա մղելու։ Հաւաքվեցին գումարներ։ Այլ և այլ սինդիկատների սրտում կազմակերպվեցին դասախօսութիւններ։ Աշխատանքի բոլոր Բօրսաներում կազմվեցին միտինգներ։ Ցրվեցին ու պատերին կպցրին աֆիշաներ, մանիֆեստներ, շրջաբերականներ մեծ քանակութեամբ։ Պարիզում Աշխատանքի Բօրսային ճակատին կախեցին մի կարմիր, ահագին կտաւ, որի վրա խոշոր տառերով փայլում էին. «1906 թ. Մայիսի մէկից պէտք է բանենք օրական միայն ութ ժամ»։

Այդ ժողովների և միտինգների թւում, յիշենք ի միջի այլոց մէկը, որ կազմակերպել էր նոյն մարմինը այս ապրիլի 23-ին (ն. տ.) Պարիզում և որին ներկայ էին միմիայն օտարերկրեայ բանուորները։ Հաւաքվել էին 2,000 բելգիացի, ռումինացի, գերմանացի, շվէյցարացի, սպանիացի, իտալացի, ռուս և այլն բանւորներ։

Օրակարգն էր ութժամեայ աշխատանքը։

Միտինգի նախագահը երկար բացատրեց այդ ռէֆօրմի նշանակութիւնը համաշխարհային բանւորութեան համար։ Այնուհետև խօսեց մի համոզված ինտերնացիօնալիստ, Մալատօ, մի ժամանակ «Օրօր»-ի միայնոն աշխատակից և թունդ ազգասէր, «Ինտերնացիօնալիզմի» մասին, որպէս խարիսխ տիեզերական եղբայրութեան։

Մալատօ՝ իր բանախօսութեան մէջ քննադատելով ընթացքը մի քանի գերմանացի սօցիալիստների, որոնք հայրենիքի գաղափարին

[illegible]

Տ. Զաւէն

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳԼԻԱ

[illegible]

չական բիլլի մէջ ձգտումն՝ դարձնել դպրոցը աշխարհային, որի դէմ նրանք վճռապէս բողոքում են։

ՖՐԱՆՍԻԱ

Ընտրողական պայքար։ Այդ պայքարը արդէն սկսվել է։ Պարիզի փողոցները խայտաբղէտ տեսք են ընդունել ընտրողական աֆիշներով։ Առաջին անգամ սօցիալիստները հանդէս են գալիս իբրև միացած կուսակցութիւն։ Սէնի սօցիալիստական դաշնակցութիւնը տարածում է իր կոչերը, ուղղված բանուորական պրօլետարիատին, որոնց մէջ նա նկարագրում է աղէտները, որոնք բղխում են աշխատութեան արդիւնքների անարդար բաշխման դէմ և բողոքում է «ժողովրդական դրամների շռայլման և մարդկային զոհերի դէմ», որոնք առաջ են գալիս միլիտարիզմից։

ՇՎԷՅՑԱՐԻԱ

Բանւորական համագումար։ Բազէլում, ապրիլի 1 և 2-ին կայացաւ շվէյցարիական բանւորական պրօֆեսիօնալ կազմակերպութիւնների համագումարը, որ կայացրեց մի հետաքրքիր որոշումն «ուղղակի գործողութեան», այն է գործողութեան յեղափոխական եղանակի գործադրութեան մասին, ութժամեայ բանւորական օրը ձեռք բերելու համար։ Համագումարի 411 անդամներից միայն երկու հոգի, մի անարխիստ և մի արհեստաւոր, քուէ տուեց յօգուտ «ուղղակի գործողութեան»։ Որոշումը ահա ինչ է ասում. «Պրօֆեսիօնալ կազմակերպութիւնների համագումարի անդամները համոզված են, որ բանւորական օրի կրճատումը հնարաւոր է ոչ թէ «ուղղակի գործողութեան» յեղափոխական ճանապարհով, այլ միայն յարատև և համաչափ կազմակերպիչ գործունէութեան ազդեցութեամբ։ Ուստի նրանք խորհուրդ են տալիս բանւորական կազմակերպութիւններին հետևել նախկին, փորձված տակտիկային, քանի որ նա միակ մեթօդն է, որ կը հասցնէ առաջ ութժամեայ բանւորական օրին, իսկ յետոյ իրական ժողովրդական ազատութեան։ Գործադրել այժմ յեղափոխական եղանակը, դա կը նշանակէ վտանգի ենթարկել այն ամենը, ինչ որ ձեռք է բերվել երկարամեայ, դժուար և յամառ աշխատութեամբ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

24 ապրիլի

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐ, 23 ապրիլ։ Երեկոյեան ժամի 8-ին, կայարանի մօտ սպանված է գեներալ-նահանգապետ Ժօլդանօվսկին 6 չարագործների ատրճանակներից տեղացած համազարկներից։ Մարդասպանները անհետ կորել են։

ՊԱՐԻԶ, 23 ապրիլ։ Այսօր կայացան պատգամաւորների պալատի ընտրութիւնները։ Պարիզի կողմից ընտրված են լիբերալներ՝ ծովապետ Բիէնիմէ, Ժօրժ-Բէրի-Բերժէ. պահպանողականներ՝ Դընե-Կօշէն, Լէրօլ. սօցիալիստներ՝ Միլլյարտօն, Սամբա, Րուանէ, Բրուս. արմատական-սօցիալիստ՝ Լօկրուա. նացիօնալիստ՝ Մելվուա. Լիօնում՝ նացիօնալիստ Մարսէլ Հաբէրը սեւացել է։ Բիթիւնում նորից ընտրվել է ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստր Բրիանը. սօցիալիստներ Բազլի և Լամանդէնը ընտրվել են Բէլֆօրում։ Զինւորական նախկին մինիստր Ցուրլինդէն սեւացել է։

ԼՎՕՎ, 23 ապրիլ։ Միցկէվիչի արձանի մօտ ժողովից յետոյ խռնված սօցիալ-դէմօկրատների և ոստիկանութեան միջև ընդհարում եղաւ. վիրաւորված են 6 հոգի, որոնց թւում և մի ոստիկան։

ՍԱՏՄԱՐ, 23 ապրիլ։ (Ունգարիա) Ամիցկրասնօվսկում ընդհարում տեղի ունեցաւ ռումինօ-ազգային կուսակցութեան ընտրեալների և անկախների կուսակցութեան կողմնակիցների մէջ. վերջիններս յաղթող հանդիսացան։ Ընդհարման ժամանակ սպանվել են 3, իսկ վիրաւորված են մի քանիսները։

ԴՈՒՐԲԱՆ, 23 ապրիլ։ 200 զուլուսներ յարձակվել են գնդապետ Մենցոլի տեղափոխվող զօրավաշտի վրա, որոնք Լօլանդ-Ուկանդյա նաւահանգստից զօրք էին տեղափոխում։ Ընդհարման ժամանակ սպանված են 6 զուլուսներ, մի քանիսները վիրաւորված են, իսկ զօրքից սպանված են 3 զինւոր։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 23 ապրիլ։ Ստատս-սէկրէտար Ֆրիշին բարձրագոյն հրամայված է բանալ Պետական Դուման։ Հրատարակված է Բարձրագոյն Ուկազ Սենատին—մինիստրների կօմիտէտի վերացման մասին։ Կօմիտէտի իշխանութեան ներքոյ եղած գործերը յանձնըվում են պետական խորհրդի և մինիստրների խորհրդի վարչութիւններին, կամ կը քննվեն օրէնսդրական ընդհանուր կարգով։

ԵԿԱՏԵՐԻՆՈՍԼԱՒ, 23 ապրիլ։ Գեներալ-նահանգապետի սպանողները մինչև այժմ դեռ չեն գտնված։

ՊԱՐԻԶ, 23 ապրիլ։ 308 վիճակներում ընտրվել են 192 պահպանողականներ, 12 ազգայնականներ, 23 պրօգրէսիստներ, 26 ձախակողմեաններ հանրապետականներ, 48 արմատականներ, 47 արմատական-սօցիալիստներ, 28 միացեալ սօցիալիստներ, 10 անկախ սօցիալիստներ։ Դեռ լինելու է 85 քուէարկութիւն. պահպանողականները ձեռք բերին 2 և տանուլ տուին երկու տեղեր. ազգայնա-

[illegible]

լեք նախաճաշի համար։ Անդամների ներկայութեամբ կը կայանայ շինութեան հանդիսաւոր օրհնութիւնը։ Առաջին կարգը գրաւեցին՝ Կուզմին Կարավաէվ, Լէդնիցկի, բարոն Րաօպ Սըրտլանով, Պետրոժիցկի, Վասիլեվ, Կէտրին, երկրորդ կարգը ձախ կողմից՝ Պէտրունկէվիչ, Նաբօկով, Լօմշակով, Բիստրով, Կօլպակօվ, երրորդում՝ Նօվգօրօդցէվ, Շերլեկօվիչ, չորրորդում՝ Կարեէվ, Րօդիչէվ, Իվան Պետրունկէվիչ։ Լեհական պատգամաւորները գրաւեցին կենտրոնական տեղերը։ Նախագահի աջ կողմը առայժմ թափուր է։ Գիւղացիները գրաւում են վերին աթոռները։

ՊԱՐԻԶ, 24 ապրիլ։ Հանրապետական մամուլը ողջունում է ընտրութիւնների երէկվայ օրը, որպէս հանրապետութեան նոր յաղթութիւն։

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕՍԼԱՒ, 24 ապրիլ։ Գեներալ-նահանգապետի սպանութեան տեղից ոչ հեռու գտնվող հիւրանոցում ձերբակալված է կասկածով մի 19 տարեկան պատանի։ Նրա ով լինելը դեռ պարզված չէ։

ՀԷԼՍԻՆԳՖՕՐՍ, 24 ապրիլ։ Սէյմի տալմանների նիստում վճռված է մի շնորհաւորական հեռագիր ուղարկել Դումա։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 24 ապրիլ։ Ի նկատի ունենալով, որ ներքին գործերի մինիստրութիւնը ստացել է տեղեկութիւններ Գապօնի անպայման սպանութեան մասին, Պետերբուրգի նահանգն են ուղարկված մի քանի գործակալներ՝ փնտրելու սպանվածի դիակը։ Այսօր Պետական Դումային կից «Պետերբուրգի Հեռագրական Գործակալութիւնը» սկսեց իր գործունէութիւնը։

ՄՕՍԿՎԱ, 24 ապրիլ։ Ծովապետ Դուբասօվի առողջութիւնը նախկին դրութեան մէջն է, երկիւղ չը կայ։ Անդամահատութեան հարկ չէ զգացվում։ Գիշերը բաւական վատ է անցրել։ Ցերեկը տաքութեան աստիճանը հասաւ 37/6-ի։ Ենթադրվում է, որ մարդասպանը ուսանող է։ Ոստիկանութիւնը ձերբակալել է մի աղջկայ գիմնազիստկայի շորեր հագած, որը յամառութեամբ մօտենալիս է եղել մահափորձողի դիակին։ Ձերբակալութեան ժամանակ գտնվել են մի քանի խայտառակ արձանագրութիւններ։ Աղջիկը եկւոր է, և ոչ մի տեղ նրա ազգանունը գրած չէ։

ՊԱՐԻԶ, 24 ապրիլ։ Մինչև երեկոյեան վեց և կէս ժամը տեղեկութիւններ ստացվեցին 544 վիճակներում կայացած ընտրութիւնների հետևանքների մասին. ընտրված են ընդամենը 421 պատգամաւորներ, որից 79 պահպանողականներ են, 28 ազգայնականներ, 56 առաջադիմականներ, 63 ձախակողմեան հանրապետականներ, 83 արմատական-սօցիալիստներ և միացեալ սօցիալիստներ։ Կառավարչական կուսակցութիւնը շահեց 35 տեղ, կորցրեց 11, կայանալու են 153 քուէարկութիւններ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 24 ապրիլ։ Բարձրագոյն ռեսկրիպտ ծովային մինիստրի անունով. «Ալէքսէյ Ալեքսեէվիչ. Սկսված պետական ընդարձակ վերակազմութիւնները, որոնք ուղղված են մեր թանգագին հայրենիքի վերածնութեան և առաջադիմութեան, կարող են աջողութեամբ իրագործվել միայն այն դէպքում, երբ ռուս մարդիկ համոզված լինեն պետութեան արտաքին ապահովութեան մասին և երբ կը ճանաչեն Ռուսաստանի, որպէս մի մեծ պետութեան, միջազգային դրութեան անփոփոխ լինելը։ Այդ նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է շտապով վերականգնել պատերազմական համապատասխան նաւատորմը ի շարս կայսրութեան միւս զինված ոյժերի, և տալ նրան լիակատար կռւելու պատրաստ, առանց որի ոչ մի նաւատորմից անկարող է իր պետական նշանակութեան վրա կանգնած լինել։ Նաւատորմի կռւի պատրաստութեան և կառուցման, պետութեան տրած բոլոր ծախսերև նաւատորմիղի կազմի բոլոր ջանքերը ինքնըստինքեան իզուր կանցնեն, եթէ վերանորոգման գործում նոր սկզբունքներ կը դրվեն, որոնք կարողանան ապահովել ծովային բոլոր վարչութիւնների կանօնաւոր, նպատակայարմար և պատասխանատու աշխատանքը։ Ընդ սմին ընդունելով, որ ամենակարևորը հանդիսանում է նաւատորմիղ համար—կայսրութեան ծովային զինված ոյժերի կռւի պատրաստականութեան վրա հսկող ծովային գլխաւոր շտաբի անյետաձգելի և արմատական վերակազմութեան գործը—Մենք հրամայում ենք. 1) բաժանել հէնց այժմ և մեծ ծովային գլխաւոր շտաբից ռազմագիտական ինչպէս և սրա հետ կապված նաւատորմիղի վինւորակոչութեան կազմակերպիչ մասը և այդ բաժնի կառավարութեան գործը յանձնել ի շարս ծովային վարչութիւնների մի անկախ հաստատութեան, որը կը կոչվի ծովային գեներալ-շտաբի կառավարութիւն, 2) առանձին ծովերի գլխաւոր նաւահանգիստների գործող բաժանմունքները, ինչպէս և արտասահմանի ծովային գեներալ շտաբի կառավարութեան հսկողութեան և այդ կառավարութեան հրակողութեան յանձնել Նիկօլաևսկի ծովային ակադեմիայի ծովային — զինւորական գիտութիւնների դասընթացքի կրթական ծրագրի և ուղղութիւնների կազմելու գործը, 3) Ցարմարեցնել—գործունէութեան տեսակէտից, ծովային գեներալ շտաբի և զինւորական վարչութեան գեներալ շտաբի կառավարութիւնները այն ընդհանուր հարցերում, որ վերաբերում են պետական պաշտպանութեան և կայսրութեան զինման ոյժերի զարգացման, 4) ծովային գեներալ շտաբի վարչութեան կառավարիչը լինի պետական ինքնապաշտպանութեան խորհրդի անդամ, 5) ծովային գեներալ շտաբի վերաբերեալ ծովային մինիստրի ամենահպատակ զեկուցումներն անել անձամբ այդ վարչութեան կառավարչին ծովային մինիստրի ներկայութեամբ, 6) հէնց այժմ և եթ ձեռնարկել մի առանձին խորհրդակցութեան՝ ծովային գեներալ շտաբի կառավարութեան ժամանակաւոր ցուցակները և հրամանները քննելու համար, որոնք ժամանակի ընթացքում փորձառութեան ժամանակ կարող են փոփոխութեան ենթարկվել։—Եւ թող ծովային վարչութեան ամենագլխաւոր բարձր հաստատութիւններից այդ արմատական վերակազմութիւնը գրաւական համարվի մեր նաւատորմղի վերանորոգման և ներդաշնակ զարգացման, և թող ամրապնդվի նրա անձնական կազմի եռանդը և ջանքը։ Մնում եմ Ձեզ անկեղծ բարեյօժար.—Նորին կայսերական Մեծութեան ձեռքով իսկականի վրա ստորագրված է ՆԻԿՕԼԱ. Ցարսկօէ Սէլօ, ապրիլի 24-ին 1906 թ.

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հ.

Ց. Մ. ՉԻԳՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի. ներքին և նեարդային։

Մ. Գ. ԱԻՆՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ. և վիրաբուժութիւն։

Զ. Ի. ԲԱՐԱՆՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.

Ի. Գ. ԿԶԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի

Ա. Գ. ԿԱՐԱԳԵՕԶԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԳՐՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԻՆԱ—1½—2 ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.

Գ. Ց. ԴՈՒՐԳԵՆՕՎ—1—2 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ա. Մ. ՓՈՒԶԻՆՕՎ—5—6 ժ. ներքին և երեխայոց և ծաղկահատ.։

Խ. Գ. ԱՐԵՆՑ—6—7 ժ. ներքին հիւանդ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—7—7½ ժ.

Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺԻՇԿՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

մշտական մահճակալներով։

Էլիզավէտինսկայա փողոց, 101, տէլէֆօն 1026.

Հիւանդների ընդունելութիւն ամեն օր։

Մ. Գ. ԱՂԱԶԱՆԵԱՆՑ 1—2 ժ.—միզասեռական, եռշուէ և սիֆիլիս։

Ի. Ն. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆՑ 11—12 ժ.—ջղային, ներքին և էլեկտրո-բուժութիւն։

Գ. Ն. ԴԷՄԻԴՕՎ—11—12 կ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։

Ի. Ե. ԱԻՆՏԻՍԵԱՆՑ 12—1 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։

Գ. Հ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ 12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հ.

Մ. Գ. ԿԻՄՕՆՏ. 1—2 ժ. վիրաբուժական հ.

Մ. Մ. ԷԼԶԻԵԱՆ 1—2 ժ. քթի, կոկորդի և ականջի։

Գ. Ա. ԲԷՑԷՐ—երեխայոց և ներքին հ.

Հիւանդանոցում բժշկում են հիպնօզով, կատարվում միկրօսկօպիական, բակտէրիօլօգիական և քիմիական հետազօտութիւններ, նոյնպէս և ծաղկահատութիւն և ստնտուների (кормилица) ընտրողութիւն։ Բժշկական խորհրդի համար վճարը 50 կոպ.։ Օպէրացիայի և համախորհրդի վճարը ըստ համաձայնութեան։ Գիշերօթիկ հիւանդների բաժանմունքը բաղկացած է ընդհանուր սենեակներից և առանձին նօմէրներից։

(չ.ու.կ.) 48—100

Այսօր, ապրիլի 26-ին, Թիֆլիսի Ժողովարանի ամառային շինութեան մէջ, կրթական դասընթացքների օգտին կը կայանայ

ԶՐՕՍԱՆՔ

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ-ՎԱԼԼԷԳՐԻ

Սինէմատօգրաֆ, կուկլա, մօգական պատկերներ, երեխայական խաղալիքներ, տօտալիզատոր իշուկի զբօսանք, քիօսկներ, բուֆէտ, բախտի տակառ, պօստ, ծաղիկների կռիւ, կօնֆէտիներ։

Սկիզբն է ցերեկվայ ժամի 3-ին։

Մուտքը 20 կոպ.։

1—1

ՄԻ ՊԱՐՈՆ

որ ծանօթ է կարճագրութեան և նոյնպէս հաշուապահութեան հետ, ցանկանում է ունենալ կառավարչի կամ վարդետի պաշտօն գաւառներում։ Հասցէն՝ Թիֆլիս, Վելիամինօվսկայա փողոց, հայոց էժանագին գրադարան Գ. Յ.-ին։

(չ. հ.) 1—2

ԲԺԻՇԿ

Լեւոն Օհանջանեան

Մասնագէտ միզային, վեներական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւնների։ Ընդունում է առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը, երեկոյեան 6—9 ժամ.։ Կանանց և երեխաների համար 11—12 ժ.։ Հասցէն անկիւն Գօլօվինսկի պրօսպէկտի և Կադետսկայեա փողոցի, տուն Թամամշեանի։ Մուտքը Կադետսկի փողոցից № 2.

(ա. օ.) 134—300

ԲԺԻՇԿ Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ

[illegible]

6—50

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Մ. Գ. ՋԱՒՐՅԻԵՎԵԱՆ

[illegible] և երեկոյեան ժամը 6—7։ Լերմոնտովսկայա փողոց, տուն № 16։

(ա. օ.) 11—50

ԲԺԻՇԿ Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Ընդունում է մասնաւորապէս սիֆիլիս, միզային, վեներական և մորթու ախտ ունեցող հիւանդներին ամեն օր, առաւ. 12—2 ժ. և 6—8 երեկ. Սօլօլակ, անկիւն Բեբուտօվսկի և Պասկեվիչա փող. № 33/15 տ. Միրիժանեանի (նախկին օրիորդաց 3-դ գիմնազ. տուն)։

(ա. օ.) 76—100

ԱՏԱՄՆԵՐ

արհեստական, մաքրել, պլօմբ անել, բժշկել և այլն։ Գր. Մատ. Իօլովէդ. Միխայլով, 90. գերմանական եկեղեցու դիմաց։ Երկաթուղային ծառայողներին, ուսանողներին և չքաւորներին զիջումով։ (կ.չ.ու.) 2—15

ՄԻ ՀԱՅ ՏԻԿԻՆ

կամենում է ընտանիքներում տնային վարժուհու պաշտօն ունենալ հայոց լեզուից։ Կարող է յանձն առնել և դաստիարակչուհու պաշտօն։ Համաձայն է գնալ ամարանոց։ Կարող է երեխաներին զբաղեցնել մանկական պարտէզի զբաղմունքներով։ Դիմել Тифлисъ, уголъ Бебутовск. и Паскевича ул. Дѣтскій садъ С. В. Аргутинской, ցերեկվայ ժամը 9 ից մինչև 2-ը տիկին Ա.-ին։

(ե. չ.) 2—2

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

Մասնագէտ միզային, վեներական և սիֆիլիսական հիւանդութիւնների. ընդունում է հիւանդներին ամեն օր, առաւօտեան 12—1 ժամը, իսկ երեկ. 6-ից մինչև 8-ը։ Կուկիա, Սեմեօնովսկի փողոց № 20։

(ու. կ. ե.) 18—20

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ

ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդունելութիւն ամեն օր

Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12

Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7

Վելեամինօվսկայա փողոց № 8։ (ե.ռ.) 59—100

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ

Ս. Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկի։ Ձեռնարկ մայրերի և դաստիարակչուհիների համար. 77 երգ շարժական խաղերով. 112 օրինակներ աշխատանքի համար.—գինն է 3 ր. 10%—յատկացրված է հայ արկածեալների օգտին։ Դիմել Թիֆլիս, Սօլօլակ, Պասկեվիչի փողոց, № 13։

(հ. կ. ե.) 5—28

Ս. Գ. Տէր-Մազմանեան

Ընդունում է հիւանդներին ամեն օր 9 ժ.—2 ժ. և երեկոյեան 4—7 ժամը։ Երևանեան հրապարակ, տ. Գուրգենովի № 7. պօլիցեյ նոտար Մղերովի։ (ե.հ.չ.) 6—100

ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ

լաւ ընտանիքից, ցանկանում է բոննայի պաշտօն, գիտէ լաւ հայերէն, ռուսերէն, ծանօթ է և ֆրանսերէնի հետ։ Կարող է ընկերակցել ճանապարհորդելու։

Հասցէս. Ростовъ На/Дону До востребованія Ж! К.

(ե. հ. չ.) 2—3

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на еженедѣльный журналъ

„ЭХО СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ“

на 1906 годъ.

Органъ «Эхо Средней Школы» издается при участіи прогрессивныхъ силъ педагогическаго міра, учащихся и родителей, и ставитъ девизомъ: **свободная, автономная, демократическая школа.**

Условія подписки:	Разсрочка:
Безъ дос. до конца г. 3 р.	При подп. 1 р. 50 к. 1 сентября 1 р. 50 к.
Съ дост. и перес.—4 р.	При подп. 1 р. 50 к. 1 іюня 1 р. 50 к. 1 сентября 1 р. 50 к.

За границу—5 р., отд. номер. 10 к.

Контора редакціи приглашаетъ агентовъ для распространенія журн., и предлагаетъ книжн. маг. пріемъ подписки, объявленій и розн. продажу. Въ провинц. номер. высылаются по получен. аванса.

Главная контора СПБ., Загородный, 28. книжн. маг. «КУЛЬТУРА».

Редакція—Фонтанка, 108, кв. 39.

Редакторъ-Издатель, И. Г. Цатурянъ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

[illegible]

Կարսից » »	3 » 57 » »	—	—	3 ժ. 12 ր. գիշ.
Ալէքսանդրօպօլից դուրս գալը	7 » 38 » եր.	—	—	7 ժ. 06 ր. առ.
Թիֆլիս հասնելը	5 » 06 » առ.	—	—	4 ժ. 49 ր. ցեր.
Թիֆլիսից դուրս գալը	11 » 12 » գիշ.	—	—	3 ժ. 25 ր. ցեր.
(Թիֆլիսի ժամանակով)	12 » 10 » »	—	—	4 ժ. 23 ր. ցեր.
Ալէքսանդրօպօլից դուրս գալը	10 » 30 » առ.	—	—	2 ժ. 47 ր. գիշ.
Երևան հասնելը	1 » 55 » ցեր.	—	—	6 ժ. 10 ր. գիշ.
Կարս հասնելը	4 » 23 » »	—	—	8 ժ. 48 ր. առ.

„ՈԳԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ“

Պատկերը տպագրվելու էր 15 տարի առաջ, բայց ինձանից միանգամայն անկախ պատճառով լոյս չը տեսաւ այն ժամանակ. ամեն տեսակ միջոցներ գործ դնելով և ամեն արգելքներ վերացնելուց յետոյ, վերջապէս աջողվեց ինձ արտասահմանում տպագրել 98 գոյնով։

ՈԳԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

նոյնպէս կարող է ծառայել որպէս օրինակ կանվայի վրա ասեղնագործելու. գինն է 5 րուբլի ճանապարհածախսով միասին։

Ցանկացողները դիմելու են՝ Тифлисъ, Вельяминовская № 24, Вардану Варданяну.

(ու. կ. ե.) 2—10

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՇԵՐԱՄԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿԱՅԱՐԱՆԻ ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ,

Մուշտայիդ այգում, վաճառվում է ՇԵՐԱՄԻ ԸՆՏԻՐ ՍԵՐՄ դեղին և սպիտակ տեսակի, մսխալը 40 կոպ.

Թթենիներ, այգեպահական և շերամապահական գործիքներ

ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ ԵՒ ՀԱՒԱՔԱԾՈՒՆԵՐ,

Մեղուապահական գործիքներ,

ԴԱԴԱՆ-ԲԼԱՏՏԻ ԵՒ ԳԷԴՕՆԻ ՓԵԹԱԿՆԵՐ, ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐԸ 4 ՌՈՒԲԼՈՒ

ՍԿՍԱԾ. Մեծ քանակութեամբ գնողներին զիջումն է լինում։

Արհեստական մամաթերթ, (вощина) գործիքներ, ցենտրաֆուգներ, նկարներ, քարտեզներ, ձեռնարկներ և այլն։

(ե.հ.չ.) Գների ցուցակը ուղարկվում է ՁՐԻ։ 16—25

ԴՈՒԽԻ

„Sweet Pea.“

Բրօկար եւ Ընկ. (25) 5—6

Կենտրոնական գրավաճառանոցում

Թիֆլիսում վաճառվում են հետևեալ գրքերը.

Գաբրիէլ Սունդուկեանցի Քանդած օջախ, կատակերգութիւն երեք արարուածով, երկ. տպ. ուղղած. Թիֆլիս 1906 թ. գ. 50 կ.։

— Գիշերվայ սաբրը խէր է, կատ. 1 արար. գ. 30 կ.։
— Խաթաբալա, կատ. 4 ար. գ. 50 կ.։
— Օսկան Պետրովիչը էն կինքումը, կատ. 1 ար. գ. 30 կ.։
— Էլի մէկ զոհ, կատ. 5 ար. գ. 1 ր.։
— Պէպօ, կատ. 3 ար. գ. 50 կ.։

Ահարոնեան Ա. Ժողոված. երկերի հ. ա. գ. 1 ր.։
— Իտալիայում, ուղևորի թռուցիկ տպաւորութիւններ, 27 պատկ., գ. 1 ր. 50 կ.
— Մրրկի սուրբը, վէպ. գ. 1 ր.։
— Արացը, պատմուածքների ժողոված. գ. 70 կ.։
— Լռութիւնը, վէպ. գ. 60 կ.։

Արղութեան-Երկայնաբազուկ, Մանկական պարտէզ, ձեռնարկ մայրերի և դաստիարակչուհիների համար, նոտաներով և նկարներով. Թիֆ. 1905 գ. 3 ր., վայելուչ կազմ 3 ր. 60 կ.

Աղուզեան Բար. վարդ. Խաչատուր Աբեղայի պատմութիւն պարից. գ. 1 ր.։
— Կրիմսկի Մահմեդական աշխարհն ու նրա ապագան, գ. 60 կ.։

Երկման-Շատրիան, Մի գիւղացու պատմութիւն, վէպ, 1789—1792 թ. ֆրանսիական յեղափոխութեան ժամանակից, գ. 1 ր. 25 կ.։

Հաուպտման, Զանգակներ, դրամա 40-կան թուականից, գ. 40 կ.։

Մ. Խորենացու հայոց պատմութիւն, աշխարհաբար թարգմ. Խ. Ծ. վարդ. Ստեփանէի գ. 1 ր. 50 կ.։

Պատկանեան Ռ. Երկասիրութիւններ, գ. 1 ր.։

Վօյնիչ, Բոռ, վէպ երեսնական թուականների իտալական յեղափոխութեան օրերից, գ. 1 ր.

Տօլստոյ կոմս Լ. Ն. Երկերի ժողովածու № 1. Կրէյցերի Սօնատը, գ. 60 կ.։

Ֆրանգեան, Աւրպատական, պատկերազարդ նկարագրութիւն, գ. 1 ր. 50 կ.։

(կ.հ.) 2—2

ԿԵՖԻՐ

Բժիշկներ Սօկոլեաի, Գոտերստեհի, Շմիտի, Բիլի և ուրիշ հետազօտութիւնից երևում է, որ կեֆիրը չափազանց նպաստում է կչռի աւելանալուն. կեֆիրը գործ է ածվում թոքերի հիւանդութեան, աղիքների կատառի, արեան պակասութեան, Ջլջլուկի, (золотуха) դալկահարութեան, ուժասպառութեան ժամանակ և առհասարակ լաւ ներգործութիւն է ունենում ջղերը հանգստացնելու վրա։ Կարելի է ձեռք բերել Օ. Կորօնայի գործարանում, Լօրիս-Մելիքեանի փող. սեմինարիայի դիմաց։ Ցանկացողներին կարելի է ուղարկել իրանց բնակարանը։

(հ.կ.) 20—20

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

նախկին օրդինատոր Մոսկվայի համալսարանի կլինիկայի

Վերսկսեց ընդունելութիւնը՝ յատկապէս միզանցքասեռական, սիֆիլիսի և կաշու հիւանդութիւններ ունեցողներին։ Ընդունելութիւնը ամեն օր՝ 10—11 ժամին առաւօտեան և 5—7 ժամին երեկոյեան։ Բուլչևսկայա փող. № 1 «պօժարնի կօմանդի» դիմացը. տէլէֆօն № 11։

(ա. օ.) 20—20

Թիֆլիսում վաճառվում են

ՊՐՕՖ. ԳՐ. ԽԱԼԱԹԵԱՆԻ

հետևեալ աշխատութիւնները.

Ղազար Փարպեցի և գործք նորին, հետազօտութիւն . . . 1 50

Ծրագիր հայ ազգագրութեան (վերջին օրինակներ) . . . » 5

Խորենացու պատմութեան աշխարհաբար թարգ. մասին . . . »

Գիրք Մնացորդաց ըստ հնագոյն հայ թարգմանութեան (նորագիւտ), 2 լուսագիր նմանահատ. . . . 2

О нѣк. географич. названіяхъ древ. Арменіи . . . »

Армянскій Эпосъ въ исторіи Арменіи М. Хоренскаго, изслѣдованіе и матеріалы . . . 3

Армянскіе Аршакиды въ исторіи Арменіи М. Хоренскаго, изслѣдованіе и матеріалы . . . 3

Դիմել՝ Կենտրոնական գրավաճառանոց Թիֆլիս—«ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ» գրախանութ 2—10

(կ.)

ГОСТИННИЦА

„ЯЛТА“

Серебряный рядъ

Отдается въ аренду

Существуетъ 15 лѣтъ

Спросить объ условіяхъ тамъ же хозяйку.

Տպարան «ՀԵՐՄԵՍ» ընկ.

Электропечатня типографскаго Т—ва «ГЕРМЕСЪ» Мадат. ул. № 15